

วิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในสุนทรียกรรมสากลฉบับภาคใต้

พระยาอนุমানราชฉนเป็นผู้บัญญัติคำ สุนทรียศาสตร์ ขึ้นไว้เป็นทาบแรกโดยแปลจากคำ Aesthetics ในภาษาอังกฤษ ก่อนหน้าี้ ดร.ปรีดี พนมยงค์ นำคำภาษาอังกฤษคำนี้มาใช้ว่า ลาวัววิทยา แต่มีผู้นิยมคำว่าสุนทรียศาสตร์มากกว่า และใช้สืบต่อกันมาจนปัจจุบัน¹ พระยาอนุমানราชฉนได้กล่าวถึงความงามเกี่ยวกับวรรณคดีว่า "ผู้ที่ศึกษาวรรณคดีก็จำต้องอาศัยวิชาอักษรศาสตร์ซึ่งเป็นแกนแห่งความรู้ เข้ายาประกอบ... เพื่อใ้บรรลุอุดมอันเป็นจุดหมายปลายทางคือความรู้สึกงามรู้สึกไพเราะ"²

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับความงามไว้ว่า "เราจะพูดว่าสิ่งนี้งาม สิ่งนี้งาม แต่อันที่จริงธรรมชาติไม่มีความงามหรือความน่าเกลียดในตัวเอง ความงามเกิดขึ้นเพราะคนชม ความน่าเกลียดเกิดขึ้นเพราะคนชัง"³ ความคิดเห็นที่ทรงนิพนธ์ไว้นี้แสดงว่าสิ่งใดจะงดงามหรือไม่อยู่ที่ความรู้สึกของบุคคลนั้นๆ มิใช่อยู่ที่สิ่งที่ได้สัมผัส พบเห็นแต่ประการใด

เปลื้อง ณ นคร กล่าวถึงความงามและความไพเราะเกี่ยวกับวรรณคดีว่า "วรรณคดีเป็นศิลปะชั้นสูง มีถ้อยคำภาษาเป็นเครื่องอุปการณ์ ถ้อยคำภาษานั้นไม่ปรากฏแก่ตาให้เห็นเป็นรูปลงงามอย่างภาพเขียนหรือภาพปั้น ไม่ปรากฏเสียงไพเราะอย่างดนตรี ความไพเราะลงงามเกิดจากรู้สึก ความเข้าใจ จึงถือกันว่าวรรณคดีเป็น

¹ชอลดา ศิริวิทย์เจริญ "การศึกษาอิทธิตะเองพ่ายเชิงสุนทรียศาสตร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มัธยมศึกษาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519).

²เสีียร์โกเศศ. "วิทยาศาสตร์และวรรณคดี" ใน วรรณคดีที่่างู (พระนคร: โรงพิมพ์พระเสีร์อักษร, 2508).

³กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์. วิทยาวรรณกรรม (พระนคร: เคมมสันพิมพ์การพิมพ์, 2506), หน้า 56.

ศิลปะชั้นสูง"¹

การพิจารณาคุศุภาทางสุนทรีย์จะเป็นสิ่งที่คัดค้านยาก ปกติแล้วมักขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคล ทฤษฎีแบบปรนัย (Objective Theory) มีหลักการว่าความงามเป็นคุณสมบัติของศิลปะวัตถุที่มีอยู่ในศิลปะวัตถุนั้น ผู้ดูจะต้องเข้าถึงหรือมีประสบการณ์เพียงพอจึงจะมองเห็นความงามนั้น ทฤษฎีอัตนัย (Subjective Theory) มีหลักการว่า ศิลปะกรรมสาขาต่างๆจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความพอใจ ความชอบของแต่ละบุคคล² วรรณกรรมที่แต่งดี ประกอบด้วยวรรณศิลป์ยอดเยี่ยม สุนทรียภาพ สุนทรียกรรมซากเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่ประกอบด้วยวรรณศิลป์ จึงควรศึกษาคุศุภาทางสุนทรีย์ศาสตร์อย่างละเอียด

ในการพิจารณาคุศุภาทางสุนทรีย์ศาสตร์ ผู้วิจัยใช้แนวการพิจารณาแบบปรนัย โดยแบ่งเป็น 3 หัวข้อใหญ่ คือ

1. การเลือกสรรคำ
2. ภาพพจน์
3. รสวรรณคดี

การเลือกสรรคำ

คำทุกคำที่ปรากฏในบทหรือกรองล้วนแต่ผ่านการคัดกรองด้วยความชัดเจนในความหมายและความรู้สึกของผู้แต่งมาแต่ห้วงคืน ผู้แต่งสรรหาคำที่เหมาะสมเพื่อความและบรรยากาศมาใช้ได้พร้อมกันจึงทำให้มีความไพเราะ บางท่านกล่าวว่าควรมีบัณฑิตที่สามสามารถมองอะไรได้ชัดเจนกว่ากษัตริย์จึงสามารถถ่ายทอดความรู้สึกออกมาได้อย่างลึกซึ้งครึ่งใจ

กรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์ ทรงนิพนธ์ว่า "นักประพันธ์หรือนักแต่งวรรณคดีก็เป็นศิลปินแขนงเดียวกับจิตรกร กล่าวก็จะต้องเป็นช่างผู้ชำนาญในการใช้ถ้อยคำซึ่งประกอบขึ้นด้วยร้อยแก้วหรือร้อยกรองตามหลักภาษาทั้งในโวหารกวีและทางดำเนินหรือ

¹ เป็ฉ่อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 13.

² ยุกติ เศรษฐ์อักษร, "สุนทรียศาสตร์" (ภาคนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตภาควิชาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2523).

จังหวะเสียง มีมันท์ลักษณะเป็นต้น" และ "ส่วนนักวรรณคดีนั้นนอกจากจะมีความรู้ลึกซึ้งนักคิด หรือมีความแจ่มแจ้งถนัดแล้ว จะต้องเป็นผู้สันต์คในภาษาคือรู้จักใช้ถ้อยคำในอันจะวาดภาพให้สวยงาม ไพเราะเพราะพริ้ง"¹

พระยาอนุমানราชชน กล่าวว่

กวีไว้ความรู้และความชำนาญทางแต่งหนังสือ ึ่งเป็นเทคนิคของตนเป็นมาณะนำเอาจินตนาการและอารมณ์สะเทือนใจของตนแสดงออก เป็นวรรณคดี...ภาคประธานของบทประพันธ์ใดแกขอความที่เป็นเนื้อเรื่อง ภาครองใดแกขอความที่เป็นชุดความถาประกอบ เนื้อเรื่องควยถอยคำอย่างเหมาะเจาะ เรื่องที่เขียนขึ้นถึงวมใดเรื่องใดราวก็²

อินทรายุทธ กล่าวว่ กวีมีกวีภาพุทธิ คือความรอบรู้ในกลการประพันธ์ มีความรู้พิเศษที่จะประมวลเอาความรอบรู้ของตนและความคิดอันพิศดารมาผนวกเข้าด้วยกันแล้วป็นเป็นคำกลอนขึ้นมา³ ในความเห็น เช่นนี้แสดงว่กวีเป็นคนพิเศษสามารถหยั่งรู้ในสิ่งต่างๆได้ โดยเฉพาะการใช้คำเพื่อสร้างภาพขึ้นมาในผลงานวรรณกรรม

จากความเห็นของนักปราชญ์ทางภาษาและวรรณคดีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่การเลือกคำในงานวรรณกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง หากไม่ได้เลือกสรรคำผลงานที่ออกมาก็ด้อยด้อยคุณค่า ในสุทธิกรรมชาคกยูแต่งเลือกสรรคำด้วยกลวิธีต่างๆพิจารณาได้ดังนี้

1. การใช้คำเพื่อความไพเราะ คำในร้อยกรองมีระดับเสียงสูงต่ำ

¹พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. วิทยาวรรณกรรม (กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518), หน้า 423, 429.

²เสฐียรโกเศศ. การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณคดี (นครหลวงฯ: สำนักพิมพ์บรรณาการ, 2515), หน้า 135).

³อินทรายุทธ. ข้อคิดจากรวรรณคดี (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518),

เหมือนกับเสียงคนตรี ในการแต่งรอยกรองจึงต้องเลือกสรรคำเพื่อให้เกิดความไพเราะ
วิธีการที่ปรากฏในสุทธิกรรมชาดกได้แก่

1.1. การใช้คำให้สัมพันธ์กันระหว่างรูปคำกับจำนวนคำ เพื่อให้ถูกฉันทลักษณ์

ก. การยืมและทดเสียงสระ เช่น

"ยังมีผู้รายอาธรรม ลักเครื่องสรพพัน

เงินทองผ้าแพรใหม่ปาน"¹

อาธรรม จากคำเดิม อธรรม การยืมเสียงเป็น อา ทำให้เสียงของคำ
ไพเราะขึ้น ถ้าใช้อธรรมจะทำให้ขาดความไพเราะไป เพราะ ธรรม เสียงสั้นอยู่แล้ว

"เห็นหน้าคาบสักเรงโกรธ องคการพิโรธ

เรียกนายเพชณมาคมาพลิน"²

องคการ จากคำ โองการ สระ โอ ทดเสียงเป็นสระ โอะ เพราะถ้า
ใช้ โอ จะทำให้รอยกรองบั้นเข้าลักษณะสัมผัสเลื่อน เนื่องจาก โกรธ ในวรรคหน้า
ก็สระ โอ อยู่แล้ว ยังส่งสัมผัสไปยัง โธ ซึ่งเป็นสระ โอ เช่นกัน

"บุรายรองพลางบอกไป ข้าชั่วเทจใส

คามสมทุรงศีลา"³

ศีลา จากคำเดิม ศีล ถ้าใช้คำเดิมอ่านเป็น สิ้น หรือ สีละ ภาพับท
นี้จะขาดความไพเราะไปมาก เสียงจะขาดทวนและกระด้าง อีกอย่างหนึ่งเมื่อยืมเสียง
แล้วทำให้ได้ครบจำนวนคำตามฉันทลักษณ์ด้วยจึงได้ประโยชน์สองประการ

ข. การแผลงคำ เช่น

"ทาวศรสวาเชญ เจ้าบุญญา มาเสวยโกษนา จำเริญพลัง"⁴

¹ สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวิสุตฺต, หน้า 101.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

จำเรีอญ แดงจาก เจริญ การแดงทำให้เสีงและจ้งหระคี่ขึ้น

"ห้งหลายห้งกำหนด ร่างขบจิตมันหมายจำ
เว่นเบ็กอยาไคทำ ซึ่งกาเบสุมิจจา"¹

ร่างขบ แดงจากระงับ ให้ความรู้สีกหนักแน่นและจริงจ้งขึ้น

"เขาไปในคามัง ญาคิกภาพรูพร้ง
ชมว่าไจนรอดมา"²

คามัง แดงจาก คาม (คามะ) ถ้าใช้ คาม จะไม่สัมผัสกับวรรค
หน้าซึ่งดงท่ายควยว่าว่า "หลัง" คาม หมายถึง หมูบ้าน บ้าน ในบท
กลอนหนึ่งทะดุงมักไคยีนคำนี้บอยๆ

ค. การกรอนพยางค เซน

"อนงกนางนารด วิโดยเลอาดาก เดิตคำพรรนราย เป็นที่ภิรมย์
พรหมทัตมะหันต์ นางหมื่นทกพัน เหลาด่วนนารี"³

ภิรมย์ คำเคิม อภิรมย์ เสีง อะ กรอนไปเพื่อใหจ้งวันคำถูกคองตาม
ฉันทลักษณะ

"คริแควนังไมภิปราย หมื่นเพชรวานาย
เพราะนี้ฤาไคเป็นนิคร"⁴

ภิปราย คำเคิมอภิปราย เสีง อะ กรอนไปเพื่อใหจ้งวันคำถูกคอง
ความฉันทลักษณะ

¹เรื่องเดียวกัน. หน้า 158.

²เรื่องเดียวกัน. หน้า 190.

³เรื่องเดียวกัน. หน้า 3.

⁴เรื่องเดียวกัน. หน้า 15.

ขอนำสิ่งเกิดอย่างหนึ่งสำหรับภาษาถิ่นใต้คือการใช้คำพยางค์ให้สั้น นิยมคำพยางค์เดียว เช่น กระโดน ไร่ โดน ตลาค ไร่ หล้าค นคร ไร่ คร(คอน) กระตาง ไร่ คาน ขนม ไร่ นนม ฯลฯ พยางค์ที่ตัดไปมักเป็นพยางค์หน้าออกเสียงสระ อะ จากตัวอย่างที่กล่าวมาจากเรื่องสุทธิกรรมชาดก ทำให้เห็นว่าการใช้คำสั้นๆของชาวใต้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้วและคงเอกลักษณ์นี้เรื่อยมาจนปัจจุบัน

ง. การใช้คำอัฟภาค หมายถึงการใช้คำซ้ำโดยกร่อนเสียงพยางค์แรกของคำลงเป็นเสียงสระ อะ เช่น

"แล้วเลื่อยไปซ่อนตัวหาย พังพอนตามโล่

จับสามไปปะงูเห่า

โกธธา^๑ทะทขบเอา กัดคองูเห่า

จุดตากลับป้าออกมา"^๑

ทะทขบ เดิมคือ ททขบ พยางค์แรกกร่อนเป็น อะ การใช้ทะทขบ ทำให้เสียงในวรรคมีความไพเราะ ถ้าใช้ ททขบ เสียงไพเราะในกาพย์แทบจะไม่มีเลย

๒. การเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อประโยชน์ของกาพย์สัมผัส

การเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อให้สัมผัสมีทั้งภายในวรรค ระหว่างวรรค และระหว่างบท การใช้คำลักษณะนี้มีมากพอสมควร เช่น

"ถ้าจริงเป็นสัตย์ แพ้เราสันตัก ตระหนักใจนักหนา

ข้าจักว่าเอง ลองดูปัญญา เดชะครุบา ข้าเรียนมากมาย"^๒

ตระหนัก คำเดิมตระหนัก เปลี่ยนแปลงเพื่อให้สัมผัสกับตัด ตอนนี้ศิษย์รายครูกล่าวกับจิตย์เอกว่า ถ้าสุทธิกรรมลักหนี่งส์พระเจ้าพรหมที่แท้จริง สุทธิกรรมจะทองพวยแพพวกตนอย่างแน่นอน พร้อมกับอวดตนว่าเรียนวิชามากมาย

"ศรีพลางถามว่า โจรรี ท่านพามา^๓

โทนพันพันเป็นโคนา"^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

โจรรี จากคำเดิม โจร หมายถึงผู้ขโมยสิ่งของ เปลี่ยนเพื่อมารับสัมผัส กับ นี้ คำสุดท้ายในบทก่อนที่ว่า "ว่าโฉนมาเป็นอย่างนี้"

"บรรยายรองพลางบอกไป ข้าชั่วเห็จใจ
คาบสมุทรคีรี"¹

คีรี คำเดิม คือ คือแปลว่าขอควรปฏิบัติทั้งทางกายและวาจา เปลี่ยนเป็น คีรี เพื่อ ง่ายต่อการหาคำมาสัมผัส ถ้าใช้ คีรี จะหาคำมารับสัมผัสยากผู้แต่งจึงยก-
ย่องการใช้คำนี้

"พรหมทัตถุมี่ นิ่งห้องโรงรี พระยาน้อยใหญ่"²

ห้องโรงรี คำเดิม ห้องพระโรง เป็นสถานที่พระเจ้าแผ่นดินออกว่าราชการ คำห้องโรงรีไม่เคยพบในวรรณคดีไทย เรื่องอื่นใด เคยพบแต่ศาลารีนามยถึงศาลาที่สร้าง เป็นรูปยาว ในที่นี้เปลี่ยนเพื่อรับสัมผัสกับ ภูมิ ในวรรคแรก

"โพธิ์สัตว์รุกเหตุ เล่ห์กลหญิงแพศย์ มายาพาที..."³

แพศย์ คำเดิม แพศยา แปลว่า หญิงชู้ ไม่ใช่ แพศย์ เพราะต้อง การให้รับสัมผัสกับ เหตุ ในวรรคหน้า

การเปลี่ยนแปลงเพื่อประโยชน์ในการสัมผัสนั้นรูปคำไม่ได้คิดไปจากเดิมนัก เพียงแต่เพิ่มสระ หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงสระเสียบ้าง การเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อการ สัมผัสจึงไม่ทำให้คำเปลี่ยนความหมายแต่อย่างใด

3. การใช้คำที่ก่อให้เกิดอสังการทางเสียงและความหมาย

วาทกฏ กล่าวว่า "อสังการในการประพันธ์หมายถึง การตกแต่งคำประพันธ์ หรือการช่วยเสริมความงามและความไพเราะให้แก่ประพันธ์ อาจจะเป็นการใช้ถ้อย คำ ภาพพจน์ หรือ บทเปรียบเทียบก็ได้"⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หนา 107.

² เรื่องเดียวกัน, หนา 124.

³ เรื่องเดียวกัน, หนา 61.

⁴ วาทกฏ (ป.ศ. ศาสตราจารย์ แปล), อสังการศาสตร์ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2505), หนา 41.

อลงการ น. การตกแต่ง การประดับตกแต่ง (ป.ส. ออลงการ)¹
 ออลงการจึงเป็นการตกแต่งถ้อยคำของกวีหรือผู้แต่งถ้อยความประณีตเหมาะสม
 เพื่อให้เกิดความงดงาม ความไพเราะ และมีความหมายตามต้องการ

พระยาอนุนามราชชนโคกล่าวเกี่ยวกับถ้อยคำ และเสียงของคำว่า
 คำทุกคำย่อมมีความหมายหรืออยู่ในตัวของมัน ถ้าเลือกสรรคำได้เหมาะและเอามา
 เรียงเข้าภาษาให้อยู่ในตำแหน่งซึ่งเหมาะกัน เวลาอ่านหรือฟังแวแห่งความหมายนั้นจะ
 ผุดขึ้นเป็นสื่อหรือแทนที่ในรูปลักษณ์เป็นภาพขึ้นมาในใจใคร่ที่ เพราะฉะนั้นท่าน
 จึงกล่าววว่า "คำที่ใช่เหมาะเรียงไว้ในที่เหมาะกันที่สุด" ก็เป็นศิลปะเป็นความงามความ
 ไพเราะของวรรณคดี ความหมายของคำแต่ละคำมีเป็น 2 นัยนี้ฉันใด ความหมายของ
 ความทั้งประโยค ก็มีเป็นสองนัยฉันนั้น... กวียอมแสวงหาถ้อยคำ ซึ่งมีความหมายที่มี
 แฉก เป็นความหมายรองในทำนองที่กล่าวมานี้ เป็นเครื่องช่วยการแสดงอารมณ์ให้
 สะท้อนใจที่นึกเห็น เพื่อเน้นออกมาให้ถึงยังใจผู้อ่าน และผู้ฟังซึ่งเป็นผู้รับรู้ แม้จะ
 สละความจริงหรือความถูกต้องแห่งความหมายของคำตามธรรมชาติของภาษา ก็กล่าสละ
 ใดกล่าวจำเป็น เพื่อเน้นหรือเพิ่มแรงกำลังแห่งความหมายให้เด่นชัด... เสียงของคำก็มี
 สองนัยเหมือนกัน นัยหนึ่งเป็นเสียงปกติของมัน ใดแก่เสียงเป็นพยางค์ของคำ อีก
 นัยหนึ่งคือคุณสมบัติของเสียงโดยเฉพาะของมัน ใดแก่เสียงสูงต่ำ สั้นยาว และ
 หุนักเบา ถ้าเลือกสรรนำเอาคำที่มีคุณสมบัติของเสียงที่เหมาะมาเรียงไว้ในที่ที่เหมาะ
 ที่สุด ก็จะเกิดเป็นเสียงมีจังหวะลีลา ถ้ายิ่งใดเสียงของคำมีสัมผัส (Assonance)
 สัมผัสพยัญชนะ (Alliteration) สัมผัสคำ (Rhyme) และแนวเสียงหรือทางเสียง อัน
 เป็นสมบัติของทำนองเพลงประกอบ เขาก็ขั้นหนึ่ง ก็จะทำให้มีเสียงฟังเพราะสละสลวย
 ดีกว่าเสียงที่เรียงกันอยู่ตามธรรมดาของภาษาพูด²

คำแต่ละคำมีเสียงเฉพาะตัวและความหมายแฝงอยู่ ถ้าเอามาเรียงไว้ได้
 เหมาะจะจะทำให้มีเสียงระดับสูงต่ำประจวบเสียงดนตรี ความไพเราะจะทำให้
 สบายใจ อิ่มเอิบใจอย่างประหลาด ในสุนทริกรรมชาคก็มีการใช้คำก่อให้เกิดอลงการ
 แยกพิจารณาได้ดังนี้

3.1. ความไพเราะและความงามเกิดจากการสัมผัส สัมผัสของร้อยกรอง

¹ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 998.

² เสฐียรโกเศศ. วรรณกรรมเสฐียรโกเศศ (กรุงเทพฯ:บรรณาการ, 2515),
 หน้า 41, 42, 44.

มี 2 ชนิด คือสัมผัสนอก และ สัมผัสใน สัมผัสในแบ่งออกเป็นสัมผัสอักษร กับ สัมผัสสระ แต่สองอย่างยังแยกออกเป็นช้อย่อยๆอีก ส่วนสัมผัสนอกเป็นสัมผัสบังคับ ถ้าไม่มีถือว่าผิดฉันทลักษณ์ การพิจารณาศึกษาสัมผัสแบบต่างๆจะยึดแบบตามที่เปลื้อง ณ นคร¹ ได้รวบรวมไว้ ดังนี้

สัมผัสใน มีทั้งอักษรและสระ แยกพิจารณาได้คือ

ก. สัมผัสในสระ คือสัมผัสที่ใสสระเดียวกัน ตัวสะกดมาตราเดียวกัน

แบ่งออกเป็น

1. คำเคียง สัมผัสชนิดติดกัน 2 ตัว เช่น

"อุประชาลาจารยี สื่อนวรียนเชียนอาน คุณใครใคมุน
ใหใคมรรพชา คีลาหีคณ ชาชอกลาวสุน- ทรภาควินทนา"²

"ปราสาทหยาคพ่า มุณีมีคว ประคิบสลิบี
มิจูชรรองแกล แตแวนมุณี เพิงพางปรางศรี อำมรินอินทร"³

"ขมภาลทรานควยหอก ไกรยี่วาหลอกปลอกปลีนนัก
อำยประทศษณีช ชักหอกกระทงพุงควยแรง"⁴

2. คำเทียบเคียง สัมผัสชนิดติดกัน 3 ตัว เช่น

"เชิญพอชีนมานังบน เากิจอนุสนธ
สึงใคไครใหพอมา"⁵

"ปรีบใหมเาไคกใถม ไมไคไถถาม
แลวแตจะทรงเมตตา"⁶

¹ เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. หน้า 22.

² สุนทรภู่รวมร่ำคิด ฉบับบางนกง จาวีสุนทร. หน้า 2.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 24.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 200.

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 20.

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 22.

"จะรับทองขายไว้ได้ไหน โทษทันทีใคร
 จะช่วยทุเลาเกินการ"¹
 "ชาวนายไปถึงเคหา กฎมพี่ปรีชา
 สรรเสริอษทานวาคมมิทร"²
 "กฎมพี่ทานมูบิคา ให้โอวาทา
 กลาวเป็นคาถาหาบท"³
 "ดัวมันหาได้ไว แล้วโลใสไปเสียบเอง"⁴
 3. คำทบเคียง สัมมัตธิคติคถัน 2 คู เซน
 "เลืบสรางขางมาชาไทย กฎมพี่นันไซร
 นามไคมิไคปรากฎ"⁵
 เลืบ คือ สืบ ๕ูตางเขียนตามสำเนียงชาวไท
 "นำลึกศึกใหญัยพาล ชวยกันคิคอาน
 จะไคแกถายขยยคัว"⁶
 "ทานมูบิคาแลดู ตริวาลุกกุ
 ยังไปไมจางแงแงการ"⁷
 "แต่ไมไคสนิทมิทรมิง สุทธิกำมชายหมิง
 สูงทำคำชาวราวไค"⁸

-
- 1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 22.
 2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 29.
 3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 30.
 4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 39.
 5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 5.
 6 เรื่องเดียวกัน. หน้า 8.
 7 เรื่องเดียวกัน. หน้า 10.
 8 เรื่องเดียวกัน. หน้า 15.

4. คำแทรกเคียง สัมผัสที่มีคำอื่นแทรกกลางหนึ่งคำ เช่น

"ถ้าคือเป็นศรีแก่ตัว ถ้าต้องที่ชั่ว

ตัว เราก็พลอยเสราหมอง"¹

"เจานายอยกายนอกบาน ใชชุนชำนาญ

เาไปหามิตรสหาย"²

"ชายใคุหลงใหลนัก มากควยมันพลนฉิบหาย"³

"ใคทรพยแลวกดับคินมา สู่หยาคเหา

แลวไปทุลความตามมี"⁴

"เนองนองคังนที่ ทังหำใคดมาบอวาย

มากมีมิชาคสาย สงสวยเลือนทุกเื่อนปี"⁵

5. คำแทรกแอก เป็นสัมผัสที่มีคำอื่นมาคั่นกลางสองคำ เช่น

"สอคสุทานมุเย ชอมีนำใจ

ใคปลคครืองใสู่เื่อนรัก"⁶

"ชาหลงใหวสองบายตา วาชาชอสมา

ไปเกิคอยำใคใถใจ"⁷

"ชายใคดมัรุทเา เหมีนยายเี้ยวเ็ยวชายกา

ใจนีกวำใหเมีย สีกมาเาเ็นสามถา"⁸

"หญิงหมำยมันกัรบ อยำรอนใจเ็นกระรุมี"⁹

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 8.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 11.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 35.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 103.

5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 183.

6 เรื่องเดียวกัน. หน้า 26.

7 เรื่องเดียวกัน. หน้า 29.

8 เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.

9 เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.

ข. สัมผัสในประเภทสัมผัสอักษร คือสัมผัสที่ไวยากรณ์ะเสียงเดียวกัน การสัมผัสลักษณะนี้มีมากในสุทวิกรมชาดก แยกพิจารณาได้ดังนี้

1. คำคู่ สัมผัสอักษรชนิดติดกันสองคำ เช่น

"ของเจ้าอันรักรวมจิตร เจ้าตามความคิด
พอนจะให้เห็นตาม"¹

"กลับ เปลี่ยนไม่เหมือนก่อนเก่า เพราะลูกใจเบา
ไม่ฟังพ่อแม่สั่งสอน"²

"เมืองใดถ้าพระยา ไม่พิจารณาเป็นตราฐ
นิคชอบไม่สอบดู ให้เทียบแท้ในโทษทัณฑ์"³

"ชาวบ้านรานตลาด เกิดวิวาทไม่เว้นวัน"⁴

2. คำเทียบคู่ สัมผัสอักษรชนิดติดกันสามตัว เช่น

"บอกรเคยเคย จำงคังเจตน์ นอบนบมทุมล"⁵

"อนงค์นางนารถ วิไลยเลาลาก เลิศล้ำพรายพรรณ
เป็นที่ภักดิ์ พรหมทัตมะหันต์ นางหมื่นหกพัน เหล่าล้วนนารี"⁶

"คิดคำด้อยมีทุน สักที่นี้พบกับนาย"⁷

"ลับคนสนมขยาราตรี ผู้จิตรราวี

เอาหลาวแหลมเหลียมปักไว้"⁸

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 10.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 13.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 41.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 51.

5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 1.

6 เรื่องเดียวกัน. หน้า 3.

7 เรื่องเดียวกัน. หน้า 48.

8 เรื่องเดียวกัน. หน้า 90.

"หนึ่งเล่าคือกาเม สุมิจนายาสมาคม
ลักเลียบลอบประสม ควยเมียทานพำชู้เซย"¹

3. คำเทียบรถ สัมผัสอักษรติดกัน 4 คำ การหาคำให้เข้า
 ลักษณะสัมผัสอักษรชนิดที่ 3 คอนข้างยาก หากไม่เป็นผู้เจนจัดในการใช้คำ เพราะ
 นอกจากจะเป็นอักษรเดียวกันแล้วจะต้องเป็นคำมีความหมายควย สัมผัสชนิดนี้มีอยู่
 ในเรื่องสุททวิกรมชาดกหลายบท สิ่งนี้แสดงถึงความมีอัจฉริยะของผู้แต่งวรรณ-
 กรรมเรื่องนี้ ตัวอย่างคำเทียบรถ

"เจรจาไพเราะสุนทร อย่างเทพสิงหรัณ

จับจดจิตใจโลภีย์"²

"บอกเล่าแต่ตามรู้ ถ้าผู้อื่นไม่ยินยั้ง

ไม่ตอติดเค็มตั้ง ทำเขาไปไม่รู้เห็น"³

"คืนักคาบชกฏไซ ไม่ให้อรไท

ไปสู่สระศรีตรงชล"⁴

"ให้หายหิวหา เพชฌฆาตจุงพา

ไปทุกทวาร"⁵

"สิ้นแดนเมืองแล้วแคลวคลาด เข้าไพรพนาวาษ

เคียวโคตเคินโคหลายวัน"⁶

"ทำทานอันปรากฏ ก่อเก็ถการกองกุศล"⁷

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 157.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 6.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 33.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 94.

5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 138.

6 เรื่องเดียวกัน. หน้า 174.

7 เรื่องเดียวกัน. หน้า 195.

"ตะโพกแผ่ผึ่งผาย เพลาชวาม้ายคังแกลังเขียน"¹

"ใหญ่หน่อยมีชีวิต แต่เรือกโรรันร่านราย"²

"เป็นพุทมารคอน แห่งชินวรวระพุทธาง

กฐรเกิดก่อเกือสร้าง พระบารมีมากอนันต์"³

4. คำทบทวน สัมผัสอักษรสองคู่ติดกัน แต่ละคู่อักษรต่างกันออกไป

"อนงค์นางนารถ วิไลยเล้าลาด เลิศล้ำพรายพรรณ"⁴

"ดมแผ่ขาวขยาย กายเวทนาอนาใจ"⁵

"สอเสียดเบียดเบียนเพื่อน ยุกพยายามเป็นหลายอย่าง"⁶

"องอาจจาดฉาน โวหารพาที ถูกถวนถวนดี แวะเว้นคำพาด"⁷

5. คำแทรกคู่ สัมผัสอักษรที่มีคำอื่นมาคั่นกลาง 1 คำ เช่น

"แต่เจายังไม่ยวดยิ่ง ฐไม่ถวนสิ่ง

ชั่วคียังมีมากมาย"⁸

"รแห้วพืชเผือกมัน จักกินจงกิน"⁹

"เจ้าอย่าจิตต่อตั้ง วมรวัวเรื้อนจักนิบหาย"¹⁰

"แสงหากความผิด คิคโครจะครอง พิจารณาคุณของ

รักแห่งราชา"¹¹

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 210.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 154.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 211.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 32.

5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 202.

6 เรื่องเดียวกัน. หน้า 204.

7 เรื่องเดียวกัน. หน้า 149.

8 เรื่องเดียวกัน. หน้า 8.

9 เรื่องเดียวกัน. หน้า 9.

10 เรื่องเดียวกัน. หน้า 31.

11 เรื่องเดียวกัน. หน้า 57.

6. คำแทรก สัมผัสอักษรที่มีคำอื่นคั่นกลางสองคำ ลักษณะการสัมผัสแบบนี้มีพอสมควรแต่น้อยกว่าชนิดอื่นๆ อาจเป็นเพราะเสียงสัมผัสชนิดนี้ในเรื่อก็อยกว่าสัมผัสอักษรทั้ง 5 ชนิด ที่กล่าวมาแล้วก็ได้ สัมผัสอักษรชนิดคำแทรก เช่น

"ท่านว่าผักปลา เลี้ยงกาย ผลพฤษาทั้งหลาย
แต่ก่อนยังไม่เคยยิน"¹

"ไกลเรือนเรียกกแต่นอกรัว เจ้าเพร่ายังกัว
หญารงลงมาหารา"²

"ชาวนายชาว่าความนิด เราจักชวยคิด
เห็นยากลแล้วสองยายตา"³

"พีคอยคางคองไห ทบขาลเนคามพเลง"⁴

ที่แยกพิจารณาทั้งหมดเป็นการสัมผัสภายในวรรค นอกจากกวีหรือผู้แต่งจะสร้างความไพเราะในการพยางค์โดยการใส่สัมผัสในแล้วก็ยังใส่สัมผัสนอกได้ด้วย วิธีเหล่านี้ได้แก่ นิสัย และนิสิต⁵ การสัมผัสแบบ นิสัย และ นิสิต ที่ปรากฏในสุทธิกรรมชาดกพิจารณาได้ดังนี้

1. นิสัย การใช้อักษรที่สุดของวรรคหน้าสัมผัสอักษรกับอักษรตัวแรกของวรรคหลัง สัมผัสอักษรแบบนี้ช่วยเพิ่มความไพเราะให้กาพยางค์ เช่น

"ตั้งไคยินมา ยังมีพระยา พรหมทตกมี การเศิกรอง
พาราณะดี สมบรณพุณี มาคมเนมเิงสวรรค"⁶

ดี สัมผัสอักษรกับ สม และมี สัมผัสอักษร กับ มาก

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 9.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 14.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 23.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 193.

5 เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา. หน้า 19.

6 สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวีสูตร. หน้า 3.

"มีบุญโชนบ ทหารชาอุรพบ เรื่องรัฐบุรุษ
ศักรุหนุไพร ในนอกพระนคร . ไม่มาอนาทรณ กรุงไกรใหญ่หลวง"¹

"ทั้งกรุงกมัตริย์ ยังจัดเที่ยงหัก ทฬาจักจะเป็นผล
เชิญใจมีทุกซ์ ทั่วทั้งประชาชน จารับกัฏว วิจารณ์เที่ยงตัน"²

"เจ้าจงแจ่งไว้เป็นหลัก ลักทหาไม่ลัก
เท่านี้แลเราจะช่วยคิด"³

"ขอทูลทราบฝ่าละออง อันทรัพย์ชาวของ
ข้าพเจ้าเอากลับคืนมา"⁴

"มิไค้อกรับ เรามาประทับ แทมมหาสถาน เขาแก่ทูลดลของ
ละอองมทมาดย์ ว่าพระนงคราญ ประขรรครวญคราง"⁵

กาพย์สุรางคนางค์บทนี้มีสัมผัสอักษรแบบนิสสัยแทบทุกวรรค คือ รับ-เรา,
ทับ-แทบ, ถาน-เขา, และ ดลอง-ละ

นอกจากที่ยกตัวอย่างมาแล้วยังมีกาพย์สุรางคนางค์อีกบทหนึ่งที่ผู้แต่งใช้วิธี
สัมผัสนอกแบบนิสสัยได้อย่างเหมาะเจาะและมีความไพเราะน่าฟังคือ

"ดูรายจร ใจแข็งแรงโลน ลักหงษ์ทว่า

คิดอ่านควยใคร ที่ไหนบอกมา กูจะณลาญชีวา ให้ตายตามหงษ์"⁶

2. นิสสัย การใช้อักษรสุดท้ายของวรรคหน้า สัมผัสกับอักษรคำที่ 2
ของวรรคหลัง สัมผัสนอกอักษรประเภทนี้มีอยู่มากในสุทธิกรมซาคก ตัวอย่างเช่น

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 56.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 74.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 104.

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 118.

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 129.

"สุติกามชาฎก ขาขอยอยก พระบาลีลง
ไว้ให้เป็นบุญ ผู้ใดใจปลง ฐธรรมคุณลงม จักสุขสวัสดิ์"¹

"เห็นข้าคิดครวนริงริง ไม่รับกดับตั้ง
ดูหาว่ากล่าวสาถัน"²

"ว่าข้าไม่ประมาท ออกนอกตลาดสักสามวัน
มิได้สองคนนั้น คนหนึ่งไค้คิดตัวมา"³

"ถาทรงเมตตา ให้ทานชีวา งดไปฆ่าฟัน
ข้าพเจ้าคืนคง หงษ์คืนชีวัน ความจริงคังนั้น ขอทรงเมตตา"⁴

กาพย์บทสุดท้ายนั้นนอกจากจะสัมผัสระหว่างวรรคแบบ นิสิต คง กับ คีน
แล้ว ยังสัมผัสสระ คง กับ หงษ์ อีกด้วยทำให้กาพย์บทนี้มีความไพเราะเพิ่มขึ้นไม่อีก

ทั้งนิสยและนิสิต เป็นการสัมผัสอักษรระหว่างวรรคทั้งสองอย่าง การ
สัมผัสลักษณะนี้มีไค้เป็นสัมผัสบังคับแต่ประการใด หากบทร้อยกรองใดมีมากจะส่ง
ผลให้ร้อยกรองนั้นมีเสียงไพเราะยิ่งขึ้นเป็นการเพิ่มคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

3.2. การเพิ่มเสียง ร และ ร สระ อะ ในคำ วิธีนี้ทำให้อย-
กรองมีความไพเราะน่าฟังขึ้น เช่น

"พี่เลี้ยงว่าของ สุวรรณานทอง ข้าจักกินไอน
เป็นที่กระษัตริ ไม่ควรแก่ใจ นางว่าเป็นกระไร เมื่อข้ายินยอมก็
ไซ้ กระ(เอา ระ แทรกระหว่าง ก กับ ษ)ทำให้เสียงสัมผัสกลมกลืนกับ

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 3.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 16.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.

4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 130.

5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 114.

"กษัตริย์" ได้ไฟเพราะ และส่งผลถึง กระจไ ในวรรคต่อมาด้วย ถ้าใช้ กษัตริย์ จะทำให้เสียงขาดหวนลดความไพเราะลงไป

"ตระละการบังคับความ ลำเอียงแอบค้ายอิจฉา
ผู้จริงตามดีจจา ก็กลับแพ้เสียทรัพย์ไป"¹

3.3. การเล่นคำซ้ำ เป็นการใช้คำคำเดียวกันในวรรคหรือในบทหนึ่งๆ ความหมายอาจเหมือนกันหรือต่างกันออกไปได้ กรณีมีความแจ่มชัดสามารถใช้คำซ้ำให้เป็นประโยชน์ในงานประพันธ์ได้อย่างน่าสนใจ การนิยามคำซ้ำในสุทธิกรรมชาดกจะแบ่งเป็น 2 พวก ตามที่ตรวจพบคือ

ก. การเล่นคำซ้ำซึ่งคำเดิมเป็นคำเดียวกัน เขียนเหมือนกัน
ความหมายเหมือนกัน และอยู่ชิดติดกัน ไต่แก

"อู้อยู่ก็มีเหตุ ช่างปกปิดไม่ระคา
เสาะแสวงแสวงหา แม้มงคลโรคาใน"²

"พิศยเอกซึ่งนาง ทบมือฉางฉาง ว่าครั้งนี้หนา
นายสุทธิกำม้ ไมรอดชื่อว่า เร่งคิดเดิคนา เจ้าอย่าไวใจ"³

"โจรร้ายร่องอยู่อาอา คนเดินไปมา
เขาถามว่าเอ็งเป็นใคร"⁴

"ว่าเชิญพระองค์ จงเสาวนาการ แห่งโบระพจารย์
มีสี่สี่มา"⁵

"กฤษณทรผู้ไต่ไต ทรมานใจไวพนทุกข์
จะไต่เสวยสุข ทั้งอนาคตปัจจุบัน"⁶

¹ สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวีสุตร. หน้า 156.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 34.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 63.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 107.

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 144.

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 205.

"พระศอด้ง เหมหงษ์ อันองค์เอี่ยมโฉมล้ำเกา
 กุจด้งแกลงหลอเหลา เป็นปล่องรักถักถักกัน"¹
 ถักถัก ทำให้มีความรู้สึกว้า คอของนางมีปล่องงามหลายปล่องถักกันไป
 การเล่นคำซ้ำแบบที่ 1 ตามที่กล่าวมา นักวรรณคดีไทยบางท่านเรียก"ยมก"²

ข. การเล่นคำซ้ำคำเดิมคำเดียวกัน เขียนเหมือนกัน ความหมาย
เหมือนกันแต่อยู่ห่างกัน

การเล่นคำซ้ำลักษณะนี้มีมากในสุทธิกรรมชาดก เช่น

"นายไกรว่าเอไครนั้น ไคร เป็นอะไรกัน
 เล่าปันทุกข์สุขด้วยไคร"³

"รับจริงแต่ชา เมื่อใด นายคองนายไกร
 นายเลิศนายมิตรนายบัว"⁴

"แม่นรักชายผู้ใด อยู่แต่ในใจไม่แพ้พราย
 ไม่ทำให้แยกกาย ไม่หิวเราะให้ชายอื่น"⁵

"ยามรักมันรักชม ไม่เหมือนใจมันไขว้ตา
 ประเทียบมันเปรียบว่า ถาพนใดอยู่ไถนาน"⁶

"มแต่โมหะจิต จิตโลภจิตโทสัน"⁷

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 209.

² เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา, หน้า 18.

³ สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวีสุตร. หน้า 12.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 17.

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 33.

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 39.

⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 41.

"ไม่ลองก็ไม่รู้ ว่าร้ายคือไปเบื้องหน้า
 จากเลี้ยงภรรยา หญิงชั่วเย้าสามชั่วก่อน"¹
 "มาอยู่ควยชรัวอิน ปลิ้นไปกินกับชรัวตา
 ชรัวรายวัดขายป่า แล้วลงมาอยู่วัดกลาง"²

ชรัว หมายถึง พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่บวชอยู่นานอายุมากแล้ว
 ปลิ้น คือ ปลิ้นปล้อน เป็นลักษณะคนที่พูดจาหวังผลประโยชน์เข้าตนฝ่ายเดียว

"หญิงหม้ายมันก็รับ อัยารอนใจเป็นกระไรผี
 ราตรีสองราตรี ไตรจะว่าอะไรไกร"³

"เห็นแก่อามิส เอาชอบเป็นผิด ไม่พิจารณา
 โทษแต่หนหนึ่ง ถึงตีถึงค่า โทษตีค่าว่า ถึงสาถึงชั้น
 ผู้ยากฝากทุกข์ ไม่มีทำนุ บำรุงใจหมั้น
 หาไม่เอามา ให้ตีให้รับ จำจงให้พัน วันถูกทรายหญิง"⁴

การเล่นคำซ้ำนี้ค้อยู่ห่างกันทำให้บทประพันธ์มีความหนักแน่น อ่านออก
 เสียงเป็นจังหวะเกิดความไพเราะ และเรารู้สึกได้ทีเดียว

3.4. การเล่นคำแบบกลบท มีอยู่บาง เช่น
 "ถ้าเจ้าชอบที่สาว ถ้าสาวเท่านั้นว่าได้
 ถ้าเสถานห้ามไว้ อย่าได้เสหสมาคม
 ถ้าชอบที่แม่หม้าย ถ้าหม้ายแต่เจ้าจงสม
 ถ้าแหม่อยาภิรมย์ มักจะนวยเมื่อภายหลัง"⁵

กาพย์ยานี 11 ทั้งสองบทนี้ผู้แต่งใช้ "ถ้า" เป็นคำแรกของวรรคหน้าทุก

-
- 1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 44.
 - 2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 45.
 - 3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.
 - 4 เรื่องเดียวกัน. หน้า 57.
 - 5 เรื่องเดียวกัน. หน้า 31.

วรรคและเป็นคำแรกของวรรคที่ 2 ในบทแรกใช้คำว่า "สาว" เป็นคำสุดท้ายของวรรคแรกและเป็นคำที่ 2 ของวรรคที่ 2 ในบทที่ 2 ใช้คำว่า "หมาย" เป็นคำสุดท้ายของวรรคแรกและเป็นคำที่ 2 ของวรรคที่ 2 กล่าวได้ว่าผู้แต่งตั้งใจจะแสดงฝีมือในการประพันธ์แบบกลบท การเล่นคำแบบกลบทนี้ให้ถึงความไพเราะและมีความหมายดีด้วย กลบทแบบนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับกลบท "บัวบานกลีบขยาย" ซึ่งมีข้อบังคับ ใช้คำ 2 คำต้นวรรคของทุกวรรคเหมือนกันจนจบบท ดังตัวอย่าง

"เจางามพิศกรของขรรณมุหฺลันฉาย
เจางามเนตรคุจันย์นำทราช : เจางามขนงกงละม้ายกันศรทรง"¹

นอกจากบทที่กล่าวแล้วยังมีบทร้อยกรองในสุทธิกรรมชาดกที่มีลักษณะบังคับคล้ายกลบท "บัวบานกลีบขยาย" อีกหลายบท ได้แก่

" <u>ขอบ</u> <u>เชิง</u> <u>เอ</u> <u>อา</u> <u>ยา</u> <u>พิ</u> <u>ศ</u> <u>ม</u>	ใส่ของกินให้เฆกาย
<u>ขอบ</u> <u>เชิง</u> <u>ท่า</u> <u>ว</u> <u>ุ่น</u> <u>ว</u> <u>าย</u>	ให้เสียทรัพย์เสียเงินทอง
<u>บาง</u> <u>คาบ</u> <u>ค</u> <u>บ</u> <u>ช</u> <u>าย</u> <u>ช</u>	ให้ยิงแทงตายคาของ
<u>บาง</u> <u>คาบ</u> <u>มัน</u> <u>น</u> <u>อ</u> <u>ก</u> <u>ฟ</u> <u>อง</u>	ว่านิ้วทำความผิด" ²

วรรคหน้าของกาพย์ยานี 11 ทั้งสองบทนี้ ใช้คำสองคำแรกเหมือนกัน แต่สองคำแรกวรรคหลังไม่ได้ใช้

การเล่นคำแบบกลบทในสุทธิกรรมชาดกที่ยกมา เป็นตัวอย่างนั้นกล่าวได้ว่ามีลักษณะคล้ายกับกลบท "บัวบานกลีบขยาย" มีต่างกันบ้างตรงที่จำนวนคำที่บังคับ และการไม่ใช้คำที่บังคับในที่บางแห่ง สิ่งที่ต่างกันมากคือร้อยกรองในสุทธิกรรมชาดกแต่งเป็นกาพย์ แต่กลบทบัวบานกลีบขยายแต่งเป็นกลอน

3.5. การเล่นคำซ้อน คือการใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันเขียน

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร. หลักภาษาไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 376.

² สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จำวิสฺตร. หน้า 35.

ผิดกันควบคู่กันไป เช่น เตื่อ๑สาค๑ เตื่อ๑สาง๑ เป็น๑คณ๑ คำ๑วอน๑ที่๑พบ๑ใน๑สุ๑ท๑ธ๑กร๑รม๑
 ซาก๑ เช่น

"จักรี๑รับ๑ว่า๑มิ๑ตร๑ เห็น๑ร้าย๑ ปด๑แต่๑พ๑น๑กาย๑
 พ๑อ๑ไค๑ห๑ล๑ก๑ เล๑ียง๑ เบ๑ียง๑หน๑" ¹

ห๑ล๑ก๑ หมายถึง๑ หล๑บ๑จ๑าก๑ที่๑เค๑ิม๑ หรือ๑ ไป๑ไค๑พ๑น๑
 เล๑ียง๑ หมายถึง๑ ห๑ล๑ก๑ห๑ล๑ เบ๑ียง๑ไป๑ ไม๑ต๑ร๑ง
 เบ๑ียง๑ หมายถึง๑ หล๑บ๑ไค๑พ๑น๑ ต๑ะ๑แ๑ง๑ค๑ัว๑ห๑ล๑

"เพ๑ระ๑มัน๑ม๑ก๑ป๑าก๑บ๑อน๑ ป๑าก๑ส๑อน๑ว๑อน๑เก๑็บ๑ค๑ว๑ม๑ไค๑ว๑
 เร๑พ๑ด๑ห๑ก๑ เท๑จ๑ไค๑" ² ผู้๑ใจ๑น๑อย๑เป็น๑ค๑ว๑ม๑ก๑ัน"

ห๑ก๑ ค๑ือ๑ โก๑ห๑ก๑ หมายถึง๑ พ๑ด๑ไม๑ต๑ร๑ง๑ค๑ว๑ม๑จ๑ริง๑ เท๑จ๑ ค๑ือ๑ ช๑ี้๑เท๑จ๑ ค๑ว๑ม๑
 หมายถึง๑ท๑ำ๑น๑อง๑เด๑ียว๑ก๑ัน๑ ป๑ก๑ติ๑ช๑าว๑ไค๑ม๑ก๑ไค๑ว๑"ช๑ี้๑ห๑ก๑" หรือ๑ "ช๑ี้๑เท๑จ๑" ผู้๑แ๑ง๑เ๑า
 พ๑ย๑าง๑ค๑์๑ห๑ง๑ของ๑แ๑ด๑ละ๑คำ๑มา๑ว๑อน๑ก๑ัน๑ท๑ำ๑ให้๑เก๑ิด๑ค๑ว๑ม๑หน๑ก๑แน๑น๑แ๑ะ๑ไฟ๑เ๑าะ๑

"ว๑ิง๑เล๑น๑ช๑าย๑เร๑ือน๑โก๑ด๑แ๑" ³ พ๑ัง๑พ๑อน๑ค๑ู๑แ๑
 ร๑วม๑ร๑ัก๑ด๑ง๑ช๑ี๑วิต๑เด๑ียว๑ก๑ัน"

โก๑ด๑ หมายถึง๑อ๑ยุ๑ไม๑โก๑ด๑ อ๑ยุ๑ติ๑ค๑ก๑ัน๑ แ๑ค๑ ค๑ว๑ม๑หมาย๑เ๑ม๑ือ๑น๑ก๑ัน๑ แ๑ค๑
 เป็น๑คำ๑ที่๑ช๑าว๑ไค๑ไค๑กัน๑เป็น๑ส๑ว๑น๑ม๑าก๑ โก๑ด๑ ไม๑ค๑อย๑ไค๑ย๑น๑ไค๑กัน๑ใน๑ส๑ำ๑เน๑ียง๑ถ๑า๑ช๑า๑ไค๑
 ใน๑ป๑ร๑โย๑ค๑์๑ที่๑จะ๑พ๑ด๑ว๑า๑ "บ๑ำ๑น๑โก๑ด๑น๑ิค๑เด๑ียว" ช๑าว๑ไค๑จะ๑พ๑ด๑ว๑า๑ "บ๑ำ๑น๑แ๑ค๑์๑ห๑ด๑เด๑ียว" เป็น๑ต๑ู๑น

"ท๑ัง๑ห๑ล๑าย๑จ๑ึง๑มี๑เม๑ต๑ตา๑ อ๑ี๑ก๑ เท๑พ๑ย๑เท๑ว๑
 โอ๑ย๑ไค๑ย๑ใน๑ห๑ก๑คำ๑ม๑ล" ⁴

เท๑พ๑ย๑ หมายถึง๑ เท๑ว๑ค๑า๑ เท๑ว๑ ค๑ือ๑ เท๑ว๑ ค๑ว๑ม๑หมาย๑เ๑ม๑ือ๑น๑ก๑ัน

¹ สุ๑ท๑ธ๑กร๑รม๑ซาก๑ก๑ ฉบับ๑นาง๑แ๑ง๑ จ๑ำ๑ว๑ิส๑ู๑ตร๑. หน๑ำ 12.

² เร๑ื่อ๑ง๑เด๑ียว๑ก๑ัน. หน๑ำ 51.

³ เร๑ื่อ๑ง๑เด๑ียว๑ก๑ัน. หน๑ำ 82.

⁴ เร๑ื่อ๑ง๑เด๑ียว๑ก๑ัน. หน๑ำ 177.

3.6. การใช้คำสัพขัตติ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้แต่งร้อยกรองนำมาใช้ เพื่อความไพเราะ เช่น

"วันหนึ่งเรียกบุตรเข้ามา โถมเล่า เกรงใจ
 ว่าเจ้าอย่าคบคนพาล"¹

โถมเล่า (โถมเล่า) คำเดิม เล่าโถม หมายถึงการบอกเล่าออกเอาใจ ให้บังเกิดความสนใจ หรือ การประคองกอด หากใช้ "เล่าโถม" ความไพเราะจะ ลดลงทันที

"หญิงแสร้งแม็กตาย มักชอบใจนางชายพาล
 ชวนชมแต่สำราญ ไม่คิดฝันเอาจริงจริง"²

ปกติใช้กันว่า จริงจัง ถ้าใช้ จริงจังความไพเราะจะน้อยกว่า

"ทำกินตามกำลัง ลูกชายหญิงไม่ของเฉน
 ผู้ใดก็มีคุณ ไม่ลูบนบกรามกราม"³

ลูบ (หลูบ) ปกติใช้กันว่า "หลูบหลู" การใช้คำสัพขัตติกันทำให้

ลุ่ม สัมผัสกับ นบ ควย จึงช่วยเพิ่มความไพเราะภายในวรรคอีกทางหนึ่ง

"ชายบอกว่ายังอยู่ แต่เรอนั้นมัน เสปสอง
 ค้ายทรัพย์สิ้นเงินทอง หากตกยกโทษใส่เเข"⁴

เสปสอง คำเดิม สองเสป แปลว่า คบหา มัวเมา บริโภค

"ไม่รู้ทายูฉาว ทกเท็จกล่าวคำมั่ว"⁵

ฉาว คำเดิม โฉฉาว ส่วนมากใช้ว่า "ฉาวโฉะ" แปลว่าเสียงดัง โกรี้ยว

กราวขึ้น แผลงโฉะ เป็น ฉู่ฉู่แล้วสัพขัตติทำให้สัมผัสสระกับ ู่ ซึ่งช่วยเสริมความไพเราะ

แทร้อยกรองอีกทางหนึ่งควย

¹ สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวีสุตร. หน้า 7.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 34.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 37.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 45.

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 160.

4. การใช้คำง่าย ๆ กะทัดรัด และมีความหมายดี

การใช้คำง่าย ๆ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจวรรณกรรมและวรรณคดีได้ไม่ยาก วรรณกรรมที่แต่งใช้คำยากเกินไปทำให้ชนรุ่นหลังไม่สามารถเข้าใจวรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ได้แจ่มชัด การใช้คำที่ไม่สามารถเป็นสื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่านได้นั้นแสดงถึงความไม่สัมฤทธิ์ผลในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ เว้นแต่จะเป็นผลงานที่ต่างยุคสมัยกันมาก แม้คนรุ่นหลังจะไม่เข้าใจคำบางคำอย่างแจ่มชัดก็ไม่ควรตัดสินว่าผู้แต่งไม่มีความสามารถในการใช้คำได้เป็นสื่อระหว่างกันได้ เพราะคำในภาษาย่อมมีการเกิดใหม่และตายไปตามเวลา

แม้ว่าสุทธิภรรมชาติจะแต่งมาเป็นเวลารวมร้อยปีแล้วแต่คำที่ใช้อย่างมากยังเป็นสื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกันได้ สิ่งสำคัญคือผู้แต่งใช้คำง่าย ๆ กะทัดรัด มีความหมาย จึงไม่ลำบากในการทำความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยย่อมเข้าใจได้ก็เพราะผู้แต่งใช้สำเนียงถิ่นใต้ในการแต่ง การใช้คำง่าย ๆ กะทัดรัด และมีความหมายดี เช่น

“เพราะพึ่งหน้าไม้งาม ไม่ทันจะแก่ความ
 ผู้คลุกแฉนกลาง ขาหลวง
 ขาวนายไต่ตาม เป็นพวง สกัลดิลลวง
 จับไค้เข้าถองหลายที”¹

คำที่ใช้ในร้อยกรองทั้งสองบทที่ยกมานี้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้แทบทุกคำ เนื่องจากเป็นคำที่ง่าย ๆ มีใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน “หน้าไม้งาม” ไม่ได้มีความหมายว่ารูปหน้าไม้งดงาม แต่หมายถึง การแสดงสีหน้าหวาดหวั่น เกิดความกลัว เลยลุกขึ้นวิ่งหนีทันที พวกข้าราชการต้องวิ่งไล่จับกันจนไปหมด ในที่นี้เปรียบว่าเป็นพวง คือวิ่งไล่หลังไปเป็นแถวยาวนานเอง

“แรกรักสัญญาว่าใคร มั่งมีดีใหญ่
 จะช่วยกู้เกื้อเจือจุน

¹ สุทธิภรรมชาติ ฉบับนางแดง จาวิสุตร. หน้า 17.

"ถ้ามีทุกขแดนแข็งขัน จะช่วยทุกขกัน
ถ้าตายขอตามชีวิต"¹

บิคาสุทธิกรรมทลลงใจมิตร พบว่าตาไชยเป็นมิตรแท้ เห็นบิคาสุทธิ-
กรรมถูกพันธนาการอยู่ก็รีบหยิบเงินทองให้ทหารเพื่อให้ปล่อยเพื่อนรัก ถ้าไม่ปล่อย
เพื่อนถูกลงโทษถึงตายก็ขอตายตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่าการใช้คำในกาพย์ฉมัง 16 ทั้งสองบทล้วนแต่ง่ายๆแต่กินความ
เช่น "มั่งมีดีใหญ่" ถ้าเขียนให้เต็มก็เขียนว่า "มั่งมีได้ดีเป็นใหญ่" ถ้าใช้เต็มจะ
ไม่ถูกฉันทลักษณ์ ผู้แต่งจึงใช้วิธีรวบคำให้สั้นแต่ความหมายคงเดิมและรัดกุมด้วย และ
"ถ้าตายขอตามชีวิต" หมายถึง ถ้าบิคาสุทธิกรรมต้องโทษถึงถึงตายตาไชยจะขอ
ตายตามด้วย ความหมายที่มีความไพเราะ

"อนึ่งถ้าลูกรัก	จะหาหญิงเป็นคู่ครอง
จงดูตามท่านอง	สุภามิตทานทามไว้
ถ้าเจ้าชอบที่สาว	ถ้าสาวแพทานว่าไค
ถ้าแสทานทามไว้	อย่าไคเสพสมาคม
ถ้าชอบที่แม่หมาย	ถ้าหมายแท้เจ้าจงสม
ถ้าหม่อมอย่าภิรมย์	มักวุ่นวายเมื่อภายหลัง" ²

ใช้คำสั้นๆมีความหมายชัดเจน ร้อยกรองนี้เป็นตอนที่บิคาสุทธิกรรมสอน
สุทธิกรรมเกี่ยวกับการเลือกผู้หญิงเป็นคู่ครอง ซึ่งกล่าวไว้ 4 พวก คือ สาวแท้
สาวแสร(แต่) แม่หมาย แม่หม่อม

"หญิงพาลเจ้ากต เป็ลื่องมาจากตน แกล่งสำแดงกาย
แล้วกราบทูลท้าว ว่าเมียเจ็บอาย ยิ่งกว่าตัวตาย ไคบาทซู้ด"

¹สุทธิกรรมชาคก ฉบบางแคง จาวีสุตตร. หน้า 27.

²เรื่องเดียวกัน. หน้า 31.

พระองค์มอบเวียง ไวก้อไฟเลี้ยง รักษาบุรี
มอบเมียนี้ถวาย ทหาพระพันปี เขาทำย่ายี เมียนี้หนักไป"¹

ใ้คำ่างายๆความหมายรักกุม และเสียงคำไพเราะ อีกทั้งจังหวัดดีลาของ
กาพย์กักรามริน ชวนฟัง ชวนอ่าน กาพย์ตอนนี้เป็นตอนที่นายประตูกนิทานเป็นสิง
สอนใจแก่เพชรมาศที่กำลังนำสุทธิกรมไปประหารตอนกลางคืน ความในนิทาน
ตอนนี้กล่าวถึง มเหสีเจ้าเมืองทูลพระสวามีว่าในขณะที่พระสวามีประสาธน์อยู่นั้น
ถูกพระพี่เลี้ยงที่มอบหน้าที่ให้รักษาเมืองปลุกปล้ำ ทำร้ายวรกายเนื้อตัวระบมไปหมด
แต่ความจริง มเหสีเจ้าเมือง เป็นหญิงที่มักมากในกามารมณ์เรียกพี่เลี้ยงเข้าร่วมเคียง
บรรทม เมื่อพี่เลี้ยงไม่ปลงใจควยก็ใช้เล่ห์กลมารยาปกปิดความชั่วของตัวเอง การ
ใ้คำว่า "มอบเมียนี้ถวาย เป็นการใ้คำที่ใ้ความรู้สึกลมั่นใจต่อมเหสีไ้โดยยักดี

เท่าที่ยกตัวอย่างมานี้พอจะกล่าวไ้ว่า สุทธิกรมขาดกเป็นวรรณกรรม
ที่ใ้คำ่างายๆ กะทัดรัด และมีความหมายดี คำที่ใ้ส่วนมากเป็นคำที่ใ้สื่อสาร
กันเป็นประจำ ถึงแม้ว่าจะ เป็นคำ่างายๆแต่มีโคคายความหมายและเสียงเสนาะ
แต่อย่างใดเลยกลับ เป็นคำที่มีไพเราะ มีความหมายดีเนะภาพใ้เกิดในห้วงนึก
ของผูฟังผูอ่านไ้โดยยักดี

5. การใ้คำที่แปลกทั้งในรูปคำ และ ความหมาย

การใ้คำของกวีหรือผู้แต่งไม่มีการจำกัดขอบเขตว่าจะต้องใ้คำอย่าง
ภาษารอยแก้วที่ถูกต้องที่มีใ้อยู่ในปัจจุบันและต้องเรียงคำใ้ถูกต้องหลักไ้ยากกรณ ที่ไม่
จำกัดขอบเขตการใ้คำในการสร้างสรรค์วรรณกรรมร้อยกรองนั้นก็เพื่อใ้กวีหรือผู้แต่ง
มีโอกาใ้คำไ้ตามความรู้สึกนึกเห็นของตน บางครั้งอาจจะแผลงคำ กลับที่คำ
หรือใ้คำที่แปลกออกไปซึ่งผูอ่านต้องคิดหรืออ่านทบทวนอีกที่จึงจะเข้าใจได้ชัด นี่ย่อม
แสดงว่าภาษากวีมีความแตกต่างจากภาษาธรรมดาอยู่บ้าง การที่กวีมีสิทธิพิเศษใน
การใ้คำอย่างอิสระไ้ดังนี้เรียกกันว่า "กวียานุโลม" ก็คือการใ้สิทธิพิเศษแก่กวีใ้ผู้แต่งใ้คำ

¹ สุทธิกรมขาดก ฉบับนางแดง จาวีสูทร. หน้า 119.

ได้อิสระเพื่อประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์ แต่เชื่อว่าจะใช้ผิดแปลกออกไปจนทุกคนเห็นว่าผิด ขอมไม่ได้ คำที่แปลกออกไปในวรรณกรรมเรื่องนี้มีดังนี้คือ

"เกินหนคนมาหน้า จงจำไว้ไต่แหวะแว่น
หลบหลีกให้พ้นเข็ญ ไม่ข้ามสักต่อตาชาย"¹

"ข้ามสัก" สำเนียงภาษาถิ่นใต้ แปลว่า จ่องอย่างจริงจัง ต่างกับคำเดียว เพราะคำเดียวเป็นอาการชายตาตุ ขาวไต่ใช้สั้นๆว่า"มลัก" เช่น "ควายตัวนั้นจ่องผาแคงมลักๆ" คือจ่องอย่างมีจุดประสงค์ นอกจากคำนี้แล้วในภาษาถิ่นใต้อีกยังมี ม ควบ ล อีก เช่น เมลือก มลื่น หมายถึง ลื่น หรือ ของเหลวลื่นๆ เมลีน หมายถึง เบิด ไค่แก เมลีนตา (เปิดตา) เมล่อ หมายถึง เชอ คำเช่นนี้ไม่ปรากฏว่ามีในภาษาถิ่นอื่นๆ

"โพธิสัตว์เชอภูแท้ ศิษย์เอียนครูตุตัวเอง
บันนี้ชาติเงงเงง ชวนเป็นมิตรจุนำใจ"²

"เงงเงง" มีความหมายคล้ายกับ"โจงเงง" คำนี้น่าจะเกิดจากการย่อคำ โจงเงง กับ นักเลง โดยเอาคำหลังของสองคำนี้มารวมกัน ทำนองเดียวกับ"หกเท็จ"ที่กล่าวแล้วในเรื่องคำซ้อน ลักษณะคน โจงเงง และ นักเลง ขาวไต่ถือว่าไม่เอาไหนทั้งสองพวก การเอามารวมกันแล้วย่อให้สั้นกลายเป็นคำเดียวกันทำให้กินความได้มากขึ้นและบรรจุคำไต่พอดีกับข้อบังคับในการแต่งร้อยกรองประเภทนี้ด้วย

"นายพิศยศิษย์รายครู เลี้ยงร่างอยู่โดยลิกษา
จรเคาเหี่ยวตามหา มาพบหนอพุททาทู"³

"จรเคา"น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับ"จรคล"ซึ่งแปลว่าการไปเรื่อยๆ ในภาษาไทยมีคำว่า"เคา" เช่น"เคาสุ่ม" หมายถึงการพูดไปโดยไม่รู้อจริง อาจจะเป็นไต่ว่าผู้แต่งคิดสร้างคำใหม่ขึ้นให้แปลกออกไป โดยเอา จร หมายถึง เหี่ยวไป กับ เคา

¹ สุนทรภู่ วรรณคดี ฉบับนางแดง จาวีศูตร. หน้า 33.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 46.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 55.

หมายถึงโดยไม่รู้ มารวมกันใหม่ความหมายว่า เทียวไปเรื่อยๆโดยไม่รู้ว่าไปสิ้นสุดที่ใดแน่

"พบลูกพี่พอนตัวที่ ก็นางามก็หนี

เอามาเลี้ยงไว้เจยชม"¹

"หนี" ในร้อยกรองบทนี้จะหมายความว่า สวบนารักจริงๆ คำว่า"หนี" มีไว้ภาษาถิ่นอีสาน เช่น แจมหนี หมายถึงอวยจริงๆหรืออวยที่สุด คำว่าหนี อาจจะเป็นคำไทยเดิมคำหนึ่งก็ได้แต่สมัยต่อมาไม่นิยมใช้กัน คำนี้จึงหกหายไปเหลือปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเท่านั้น

"ปี่หมุโยนหม ทหารธาอุรบ เรื่องรัฐบุร

กัศรุษุไพร ในนอกพระนคร ไนมาอนาทร กรุงไกรใหญ่หลวง"²

"โยนหม" น่าจะหมายถึง ทหาร คำนี้ไม่พบในวรรณกรรมเรื่องอื่น

"ถ้าสักถึงสามถา ออย่าใดคบมาเป็นมิตร"³

"ถา" พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า โคน เป็นภาษาไทยเดิม ในที่นี้ใช้ในความหมายว่า ครั้ง ความหมายไม่ต่างจาก โคน เพราะ ถา ในวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้เกี่ยวกับการบวชซึ่งมีการโกนหัว

"เมื่อตายจากมนุษย์ ขาปน้าเกิดยังนิถุยา

พันทุกซั่วกัปลา มากกว่าพันปีนรก"⁴

"นิถุยา" ความหมายเดียวกับ นรก เป็นคำแปลกที่ไม่ค่อยพบที่ใช้ในที่อื่น

"เอาเพศเป็นภรรยา สัมมาชีวิตา

บริสุทธ์ควยทรงพระธรรม"⁵

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 81.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 40.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 157..

⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 170.

การระทวา หมายถึง นักบวช คำนี้ไม่ค่อยพบในวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

ภาพพจน์

ภาพพจน์คือภาพที่เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดเนื่องจากการใช้ถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆของผู้แต่ง ได้แก่ เสียงเสียงธรรมชาติ อุปมา และอติพจน์ เป็นต้น สุนันทา ศาสตราจารย์กล่าวว่คำนี้เริ่มใช้ในหลักสูตรของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2478 โดยเทียบจาก (Figure of Speech) ของภาษาอังกฤษ¹

ไอ เอ ริชาร์ด แสดงความเห็นว่ ภาพพจน์เป็นปฏิกิริยาขั้นหนึ่งของผู้อ่าน ปฏิกิริยาขั้นนี้นำไปสู่ปฏิกิริยาขั้นต่อไป คือความคิด อารมณ์สะเทือนใจ และทัศนคติ ภาพพจน์ก็คือภาพในจินตนาการที่เกิดภาพปรากฏก็เพราะคำ (Verbal Images) แต่ความมีพลังและความชัดเจนของภาพพจน์ไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน จึงไม่ควรตัดสินภาพพจน์เหมือนตัดสินรูปภาพ² ภาพพจน์อาจเป็นตัวแทนของการทำงานของความรู้สึก (Connotations) โดยไม่คงเหมือนความรู้สึกนั้นและเป็นตัวแทนของความรู้สึกโดยการแทนที่ความรู้สึกนั้น ภาพพจน์ไม่จำเป็นต้องเลียนความรู้สึกตรงที่ภาพพจน์นั้นสามารถชักนำความคิดและเร้าอารมณ์สะเทือนใจได้ ลักษณะสำคัญของภาพพจน์นั้นก็พอสังกัที่จะกออารมณ์สะเทือนใจอย่างเดียวกันได้³

สิทธา พิณภูวคด ให้ความหมายภาพพจน์ไว้ว่

ภาพพจน์คือการใช้ถ้อยคำส่วนวน เพื่อถ่ายทออารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ฟังผู้อ่าน เกิดความรู้สึกประทับใจนึกเห็นภาพขึ้นในใจได้ ภาพพจน์จะชวยใหม่ในภาพเด่นชัดขึ้นจนผู้ฟังผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจความคิดความรู้สึกของผู้เขียน ภาพพจน์ไม่ใช่การสร้างประโยชน์ประกตีสามัญ...ไม่ถูกตองไวยกรณอยางเครงครัด แต่เป็นการ

¹สุนันทา ศาสตราจารย์."การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทกะพะเกษ" ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2523.

²I.A. Richard, Principles of Criticism., Chap.16, pp.117, "Analysis of Poem."

³Ibid, p.123.

โชดอยก่าอย่างเสรีและมีขอบเขต¹

ในการศึกษาภาพพจน์ในสุทธิกรรมชาดก ผู้วิจัยจะยึดหลักที่ ชวน เพชรแก้ว² ได้ค้นคว้ารวบรวมไว้ แยกพิจารณาได้ดังนี้

1. อุปมา (Simile) การใช้สิ่งที่ต้องการกล่าวถึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น สิ่งที่เราเปรียบเรียกว่าอุปมา สิ่งที่ต้องการกล่าวถึงเรียกว่าอุปไมย มักใช้คำว่า เหมือน ดัง กุจ อย่าง แจก เชน ฯ ในการเปรียบเทียบ เช่น

"เจรจาไฟเพราะสุนทร อย่างเทพสิงห์
จับจิตจิตใจโลก็ย"³

สุทธิกรรมพูดเสียงไฟเพราะจับใจผู้ฟังอย่างกับ พระเทพสิงห์ ซึ่งเป็นบรมครู โนรา (มโนห์รา) ชองชาวไท ชื่อพระเทพสิงห์เป็นที่รู้จักกันเพราะแสดงโนรา (มโนห์รา) ครั้งใดจะต้องมีการไหว้ครูกล่าวอัญเชิญ พระเทพสิงห์ทุกครั้งไป

"หญิงแหม่มแค้นคำ มันทิ้งทีกเหมือนควายเถื่อน
องอาจเรวะเพื่อน ไม่วายเว้นสักเพราะงาย"⁴

เปรียบเทียบควายเถื่อนเหมือนหญิงแหม่ม ควายเถื่อนเป็นควายที่ไม่มีเจ้าของ ะเหรไปเรื่อยๆ เจอควายตัวใดก็ตรงเข้าขวิดไม่เลือกเวลาเหมือนกับหญิงแหม่มที่เรหาผู้ชายเป็นคู่นอน เด็กจากคนหนึ่งไปชอบกับอีกคนหนึ่งไม่เลือกเวลาฐานะ การเปรียบเทียบหญิงแหม่มนี้ เหมือนกับควายเถื่อนจึงทำให้เห็นภาพได้อย่างดีว่ามีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร

"ทานท้าวพังอรรถ คำโพธิ์สัตว์ ดังเทพบรรหาร

¹ลิตธา พินิจภูวดล และคณะ. การเขียน (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2516), หน้า 67.

²ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษร สัมพันธ์, 2520), หน้า 27- 34.

³สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวิสุทร. หน้า 6.

⁴เรื่องเดียวกัน. หน้า 37.

ครีว่าชายผู้นี้ เชื่อชาติขำนาย ภูเองสามาน จริงดั่งเขากด้าว"¹
 คำพูดของพระโพธิสัตว์ เหมือนกับคำพูดของเทวดาซึ่งมีความไพเราะน่าฟัง เนื่องจากเทวดาเป็นที่นิยมยกย่องและเชื่อกันว่าประเสริฐสุดมีความวิเศษหลายประการ ทั้งคอยช่วยเหลือมนุษย์ด้วย ดังนั้นการเปรียบเทียบเช่นนี้จึงทำให้รู้สึกนึกเห็นภาพได้ชัด และรู้สึกได้ยินเสียงที่ไพเราะของสุทธิกรรม อนึ่งในการแสดงหนังตะลุงภาคใต้จะมีการออกรูปเทวา(เทวดา)ทั้งก่อนแสดงเรื่องและในเรื่องด้วย ด้วยวัฒนธรรมและความเชื่อนี้เองจะทำให้ชาวใต้เกิดความรู้สึกนึกเห็นได้ชัดเมื่อพูดถึง"เทวา"หรือเทวดา

"พิศย์เอกรับแล้วออกมา ด้ใจดั่งว่า

สุนัขรอกจากปากเสือ"¹

เสื้อมอมทำร้าย และกัดกินสุนัขเป็นอาหาร ในที่นี้ผู้แต่งเปรียบเทียบความดีใจของพิศย์เอกรเหมือนสุนัขหนีรอกจากถูกเสือกัดกิน ความดีใจนี้สืบเนื่องจาก พิศย์เอก (ชายสามโบสถ์) รวมมือกับหญิงสามผัวอกกรรมชั่วต่อสุทธิกรรม โดยบอกทหารว่าสุทธิกรรมขโมยหงส์เพื่อหวังรางวัลก้อนใหญ่ ภายหลังสุทธิกรรมได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงศกศิลา สองสามีภรรยาชั่วได้เข้าไปรับบริจุกทาน พอเห็นว่าผู้บริจุกเป็นสุทธิกรรมก็ตกใจวิ่งหนี สุทธิกรรมสั่งให้ทหารจับไว้ให้ทันแล้วก็ปล่อยตัวไป พิศย์เอกจึงดีใจมาก ผู้แต่งเปรียบกับสุนัขรอกจากปากเสือเป็นการเปรียบเทียบที่แนบภาพได้ยิ่งยวด เนื่องจากเสือเป็นสัตว์ที่มีกำลังมากทำร้ายสัตว์อื่นได้อย่างว่องไวเป็นที่เกรงกลัวแก่สัตว์อื่น สุนัขอย่างพิศย์เอกจึงพยายามหนีเพื่อเอาชีวิตรอด แต่หนีไม่พ้นถูกเสือกตะปบตัวไว้ ผลสุดท้ายเสือกไม่กัดกินอย่างที่หวังกลับเวทนาแบ่งปันสิ่งมีค่าให้ด้วย

"พิศชนกัสะสวย

นิ้วพระหัตถ์ทั้งสองข้าง

ตะโพกแผะฝั่งผาย

พระขงฆเณวีเชียร

ทอดกรระหวายดั่งวงช้าง

กระจะจางคุดดำเทียน

เพลาชวาชายดั่งแกลงเขียน

รัตนสุวรรณอันหล่อเหล่า"²

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 189.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 209.

เปรียบเทียบนางฟ้าสวยระหว่ยอ่อนแกว่งไกวเมื่อเดินเหมือนวงช้างที่เคลื่อนไปมา การเปรียบเทียบนี้เป็นการนำสิ่งธรรมชาติใกล้ตัวมาทำให้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ทันที เพราะช้างเป็นสัตว์ที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน นี้นางดูชาวอวอย่างลำเพี้ยนก็แะภาพไค้อย่างดีเพราะเทียบเป็นสิ่งที่ชาวพุทธคุ้นชารู้เป็นนิตย การเปรียบเทียบทั้งสองอย่างดังกล่าวนี้เปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม การเปรียบเทียบลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง "ตะโพกแะผะผิงฉาย"แะ น่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับแะ ทำให้นึกเห็นตะโพกงามประหนึ่งภาพเขียนที่จิตรกรบรรจงวาดไว้ไม่น่าจะเป็นตะโพกของคนจริงๆ แะนางงามยิ่งนักคุณคณองเปรียบกับทองแะแะมอมีค่าที่หล่อหลอมเข้าด้วยกัน

2. อุปถัมภ์ (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบโดยนำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวเปรียบกับสิ่งที่จะเปรียบเทียบ หรือนำลักษณะอาการของสิ่งหนึ่งโอนไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อชักจูงความคิดให้คล้ายคลึงกัน เปรียบเทียบแบบนี้ไม่ใช้คำเชื่อมแบบอุปมา ตัวอย่างเช่น

"ชวนายไคตามเป็นพวง สดัดดีดลวง

จับไคเข้าตองหลายที"¹

นายเพราะเพื่อนเปรียบเทียบคนหนึ่งของสุทธิกรรมลูกซันวิ่งหนีเมื่อรู้ว่าสุทธิกรรมถูกจับจงจำ บรรดาทหารจึงวิ่งตามจับกันเป็นแถว ในร้อยกรองบทนี้ใช้ว่า "เป็นพวง" ทำให้อ่านผู้ฟังนึกเห็นภาพไคทันทีเพราะพบคำเช่น พวงมาลัย พวงร้อยปลา ฯ โดยเฉพาะพวงร้อยปลาเป็นสิ่งที่จินตนาการของชาวไท เพราะไคปลาจากห้วยหนอง คลอง บึง แล้วยะเอาเชือกหรือไม้ยาร้อยเป็นพวง

"เป็นไคจะดูเกดัด

รางซันแลตองตา

ถ้าเป็นเรือจะวัดวา

จะไครวารายดี"²

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 17.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 40.

ผู้แต่งเปรียบเทียบการคบคนเหมือนกับการดูโกชนว่าดีไม่ดี โโกชนตัวใด
ดีหรือจะนำภัยให้แก่เจ้าของตองดูที่เกล็ดขา ถ้าเกล็ดสวยรักษาไว้จนได้ การ
เลือกซื้อเรือก็เช่นกันจะต้องวัดดูให้แน่ชัดเพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ โโกชนและ
เรือเป็นสิ่งที่ชาวไตคุณเคยเป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่มียู่และใช้ในชีวิตประจำวัน

"ดูตาก้หลิว เหลล ดูที่ระยะก้หัวขวาน
ผานูงก้กันการ ไปไหนมาอยู่ที่นี่"¹

เปรียบเทียบระยะลานกับหัวของขวาน เครื่องใช้ไม้คมชนิดหนึ่ง ปกติหัวขวาน
จะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเรียบ เมื่อใช้ไปนานๆมุมทั้งสี่จะยุบเข้าเพราะใช้หุบกับสิ่ง
ต่างๆ ส่วนกลางจะเหลือมีลักษณะนูนคล้ายกับที่ระยะคนไม่มีคม

"โพธิ์สัตว์ซังลิน หวานนำคำดิน ไหลลอคไตทราย
ลมมันค้จริง หาญวางคาย ทายโจคโศทราย ทายควยลมขวาน"²

เปรียบเทียบพุดที่อ่อนหวานไม่ติดขัดเหมือนน้ำไหลลอคไตทราย น้ำชนิดนี้
จะแทรกซึมไหลได้เรื่อยๆและเป็นน้ำที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว การนำคำที่อ่อนหวาน
มีเล่ห์เหลี่ยมเปรียบกับน้ำไหลลอคไตทรายนับว่าเปรียบได้ดีมาก การเปรียบเช่น
นี้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเห็นภาพการพุดลักษณะดังกล่าวได้

"เนื้อเนา เอาเกลื่อทา คิดว่าเนาโก้สง
ทั้งเกลื่อทั้งเนื้อสง รสเนามากยิ่งกว่าเก่า"³

เนื้อเนา หมายถึง หญิงไม่ดีทั้งหลายที่ชอบเสพกามารมณ์โดยไม่เลือกบุคคล
ถ้าเราไปคบหาเป็นภรรยา ชื่อเสียงของเราก็พลอยเสื่อมเสียไปด้วย เกลื่อเป็น
สิ่งแทนคนดี เพราะเกลื่อรักษาความเค็มอยู่ที่ตลอดกาลจึงใช้สำนวนพุดเรื่องการ
หาความดีว่า"จงรักษาความดีดูจเกลื่อรักษาความเค็ม" ปกติเกลื่อจะช่วยป้องกัน

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 44.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 61.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 34.

สิ่งที่ยังไม่เนาให้อยู่ในสภาพเดิม แต่ถ้านั้นเนาอยู่แล้วได้เกลือกมากเท่าใดก็ไม่ช่วยสิ่งนั้นให้หายเนาได้ การเปรียบเทียบผู้หญิงที่สำสอนทางเพศกับเนื้อเน่านับว่าเหมาะสมยิ่ง

"ตอนน้ำมันทำรัก

มักมิให้ชัค้อชชา

ลับหลังมันเรหา

ทั้งต้มยำและคั่วแกง"¹

หญิงไม่ดี (หญิงแสร) มักทำดีและเอาอกเอาใจทุกอย่างเมื่ออยู่ต่อหน้า ครั้นลับหลังจะประกอบกรรมชั่วด้วยการคบชู้ผู้ชาย การนำอาหารเผ็ดเล็กน้อย และเผ็ดมากมาใช้เปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้เกิดภาพพจน์ได้ดียิ่งขึ้น

3. อนุนามนัย (Synecdoche) การเปรียบเทียบโดยใช้สิ่งหนึ่งแทนสิ่งที่จะกล่าวถึง การเปรียบเทียบไม่ตรงๆอย่างอุปมาจึงทำให้เกิดความลึกซึ้งกว่าธรรมดา เช่น

"เราจักเอาไม้หวายตี กองคุฐอัปรีย

จะฉุดพากลิ้นมากไป"²

กองคุฐสิ่งแทนคนชั่ว สุกษิกรรณกล่าวกับจิตย์เอก (ชายสามโบสถ์) ว่าถ้าขึ้นอยู่กับจิตย์เอกความชั่วทั้งหลายก็จะมีมากขึ้น เหมือนกับการเอาไม้หวายตีกองคุฐ คุชยอมกระเด็นส่งกลิ่นเหม็นไปทั่ว การเปรียบคุชกับคนชั่วนับว่าเหมาะสม เพราะเมื่อกล่าวถึงสิ่งนี้ใครๆก็รู้สึกรังเกียจขึ้นมาทันที

"เมืองใดตาพระยา ไม้พิจาร์ณาเป็นตราฐ

ฉิดชอบไม่สอบคุ ให้เพียงแท้ในโทษทัณฑ์"³

ตราฐ เป็นเครื่องซึ่งนำหนัก เปรียบกับความยุติธรรม ปัจจุบันตราฐใช้เป็นสัญลักษณ์ของศาลยุติธรรม

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 35.

2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 188.

3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 41.

4. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการทำให้สิ่งไม่มีชีวิตมี
ชีวิตชีวาวขึ้น หรือ การนำเอาสัตว์ พืช มากล่าวถึงเหมือนกับเป็นคนที่สามารถสื่อความ
เข้าใจกันได้ เป็นวิธีสร้างเรื่องหรือบรรยายที่หน้าสนใจมีชีวิตชีวาวขึ้น วิธีนี้สามารถเรา
อารมณ์ผู้อ่านผู้ฟังได้อย่างดี . เช่น

"นี่แดธรรมแกนสาร พระพุทธรูปาณโพรคบรรยาย
ธัมจักรัตนพรราย ปรายประพรมเหนือศรีโร
แกหมุกดาเนบ ภพโลกนาโถ
เป็นมัจฉิมักโค เตาไคดวงดัมสงสาร"¹

สุทธิกรรมเทศนาธรรมมี พระเจ้าพรหมทัตและขาราชบริพารทั้งเกี่ยวกับคุณ
โทษของการประกอบกรรมดีและชั่ว แล้วสรุปว่า เหล่านี้แหละเป็นสิ่งที่พระผู้รู้ได้ประ-
ทานไว้เรียกว่าพระธรรม สิ่งนี้ทำให้มนุษย์ที่ปฏิบัติได้มีความสุข เกินสายกลางนำ
ทางให้ห่างจากวิภูสงสาร ธรรมะเป็นคำสอนแต่ผู้แต่งไขคำเสมือนว่าเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหว
ไหวไคไคโดยใช้คำว่า "ปราย ประ พรม" ทำให้มีชีวิตชีวามา

"ทั้งหลายจงแจ้งจิต รถทองเรื่องฤทธิ
จิตถานควยความสัจจา
ถ้าว่าผู้ใดโกรหนา ผู้มีบุญญา
จะเสกให้ครองภพไตร
รถทองบรรจงตรงไป รับเข้ามาไว
จักให้พระอัคฌายา

.....
ตามรถออกจากบุรี รถทองจรลี
จำเพาะตรงทิศบูรพา"²

การเสด็จราชรถหากษัตริย์องค์ใหม่ของกรุงศกัศิธาในเรื่องนี้คงได้แนวคิดจาก
วรรณคดีเก่าๆของอินเดีย เช่น รามายณ ๗ ราชรถในสุทธิกรรมมาดเป็นราชรถที่พิเศษ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 165.
² เรื่องเดียวกัน. หน้า 178.

สามารถเคลื่อนไหวไปได้ เหมือนกับปี่วีตและหยิ่งรู้ไคควยว่าใคร เป็นคนที่อยู่ที่ไหน
ผู้แต่งทำให้ผู้อ่านผู้ซึ่งมีความรู้สึกวราทรลเป็นสิ่งมีชีวิตจิตใจ

5. อคิพจน์หรืออหิพจน์ (Hyperbole) คือการกล่าวเกินจริง มักจะ
กล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึก เอาความเป็นจริงเข้าไปจับไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่
เป็นจริงที่สุดภายในเรื่องของอารมณ์และความรู้สึกเท่านั้น วิธีการนี้จะเร้าอารมณ์
อ่านและผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้มคล้อยตามได้ก็ เช่น

"เมียรักสุจริต ดังดวงชีวิต ยิ่งดวงแก้วตา

พ้อใจเมีย นึกชีวา เนื้อเลือดกายา เป็นสองสามี่"¹

เมื่อคนๆหนึ่งบอกว่ารักคนอื่นมาก เขามักจะบอกเกินจริง โดยเฉพาะรัก
ระหว่างหญิง กับ ชาย ในร้อยกรองบทข้างบนนี้ หญิงสาวตัวบอกว่ารักสุทธิกรรม
เหมือนรักชีวิตตนเองและมากกว่าแก้วของนัยน์ตาเสียอีก และยังย่ำว่าเลือดเนื้อใน
ตัวควนเป็นของสามี่ทั้งสิ้น ถ้าเอาความจริงเข้าจับจะเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ แต่ใน
ความรู้สึกและอารมณ์เป็นจริงได้

"เพชฌฆาตวาอย่าเร้านี้ องค์การครั้งนี้

ยิ่งกว่าฟ้าฉาบบรรพต"²

เพชฌฆาตบอกนายประทีปให้รีบไปเปิดประตู คำสั่งของพระเจ้าพรหมทัต
ครั้งนี้หนักแน่น เค็ดขาดยิ่งกว่าฟ้าฉาบเขาเสียอีก เปรียบเทียบอารมณ์รุนแรง
ของกษัตริย์กับสายฟ้าซึ่งทุกคนกลัว เพราะสายฟ้ายอมทำลายทุกสิ่งทุกอย่างหน้าในพิภพตา

"ประชาราษฎร์มาเคลื่อนกลอน นำเอาของมาถวาย

เนื่องนองกันนี้ ทั้งห้าไหลมาบอวาย

มากมีมิขาดสาย ส่งส่วยเลื่อนทุกเดือนปี"³

ควยความดีที่สุทธิกรรมสร้างไว้เมื่อเป็นกษัตริย์ครองกรุงทักสิลา เจ้าเมือง
เด็กเมืองใหญ่และประชาราชนทั่วสารทิศต่างมาเฝ้าแสดงความจงรักภักดีเปรียบเหมือนกับ
แม่น้ำไหลหาสายน้ำในดินเลียไหลมาบรรจบกัน แม่น้ำดังกล่าวนี้คือ ดงลา ยมุนา มหิ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 61.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 111.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 183.

อจิรวดี และ สรภู การเปรียบเทียบมาเผ้ามากเหมือนกับสายน้ำท่าสายไหลตลอด
เวลานั้นย่อมสร้างภาพพจน์ให้แก่อานูผู้ฟังได้ ทำให้นึกเห็นภาพจำนวนผู้มาเผ้า
ว่ามากมายอย่างไร

6. เสียงธรรมชาติ (Onomatopia) เป็นการนำเสียงที่ได้
ยินตามธรรมชาติมาใช้ในการประพันธ์เพื่อให้เกิดความไพเราะน่าฟังและเร้าอารมณ์
ผู้อ่านผู้ฟังได้มากขึ้น เช่น

"ศรีแฉวทรามอง กรุกเรียกหงษ์ทอง อุมพาจากสถาน
เข้าแอบสุมทุม ภายนอกอุปรการ ชุกหลุมบินาน เสร็จการ-
แฉวดู"¹

ใช้คำว่า "กรุก" เสียงเรียกกันของหงส์และสัตว์ปีกทั้งหลาย เสียงเรียก
นี้เห็นเสียงที่เรียกให้ไปหา สุนทรภะทำเสียงกรุกๆเพื่อให้หงส์เข้าใจว่าเป็นพวก
เดียวกันทำให้จับใจโดยสะดวก พอจับใจสุนทรภะก็นำหงส์ไปซ่อนไว้ คำว่า
"ทราม" ใช้ในภาษาดินใต้ หมายถึงการซุ่มดูอยู่อย่างเงิบๆ

"จิตย์เอกพึงนาง คบมือผางผาง ว่าครั้งนี้หนา
นายสุนทรภะ . ไม่รอดชื่อว่า เร่งคิดเถิดหนา เจ้าอย่าไว้ใจ"²

เสียง ผางๆ เป็นเสียงตบมือแรงๆด้วยความดีใจมาก เพราะคาดหวัง
ว่าสิ่งที่วางแผนไว้จะสัมฤทธิ์ผล ร้อยกรองบทนี้แสดงออกถึงความดีใจของจิตย์
เอก เมื่อหญิงสามตัวบอกว่าสุนทรภะขโมยหงส์พระเจ้าแผ่นดิน จิตย์เอกมองเห็น
ช่องทางที่จะทำลายสุนทรภะเพื่อรับรางวัลและอาจจะได้สิ่งต่างๆของสุนทรภะอีก
ด้วย การใช้คำผางๆเพียงคำเดียวทำให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเห็นภาพความดีใจของจิตย์
เอกได้อย่างดีโดยไม่ต้องบอกว่าเป็นใจเพราะความหมายเด่นชัดอยู่แล้วในตัว

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 58.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 63.

"อัวเมีย โลมเสียงพิทักษ์ เติบงามพรามรักษ์
พอเจรจาได้ออแอ"¹

"ออแอ" เป็นเสียงเด็กเริ่มหัดพูด ผู้แตงนำมาใช้ในบทที่กล่าวถึงเด็ก
เล็กลูกของสามีภรรยาชาวชานาหนึ่งในนิทานของเรื่องสุทธิกรรมชาดก การที่ผู้แตงเริ่ม
ว่าเด็กอยู่ในช่วงที่นารักแล้วตามควยคำว่า"ออแอ" เสียงเด็กหัดพูดนั้น ทำให้นึกเห็น
ลักษณะอาการของเด็กเล็กลูกชานาได้ดียิ่งขึ้น

"ฟังพอนั่งแอบผีน้อง ญุคนี้กรังร้อง

พลงคอยมิถามารดา"²

"ญุคนี้กรัง". เสียงร้องไห้สะอื้นสะอึกสุดลมหายใจเข้าออกแรงๆ ในที่นี้เป็น
เสียงร้องของของพองสัตว์ในนิทาน เหตุที่ร้องเพราะงูเห่ากัดลูกเล็กของชานา
ที่ตนดูแลอยู่ถึงแก่ความตาย การใช้คำว่า"ญุคนี้กรัง" ทำให้นึกเห็นภาพและได้ยินเสียง
ควย

"เขาเรียกจวบจับดมนอน ร้องไห้เหาหอน

มิไคจะกินอาหาร"³

"จวบจับ" เสียงสุนัขขยับปากกินอาหาร มนุษย์ใช้เสียงนี้เรียกสุนัขให้เข้า
หาหรือให้กินอาหาร ในร้อยกรองข้างบนนี้พนักงานในพระราชวังเรียกให้สุนัขตัว
กตัญญูต่อพระธิดาไปกินอาหาร แต่สุนัขกลับทำเสียง"จวบจับ"แล้วล้มตัวลงนอนพร้อม
กับเหาหอนไม่ยอมไปกินอาหารอย่างที่เคยเป็น

"เร่เที่ยวขโมยไปทุกบ้าน ตลาดหนาราน

ทุนทรัพย์กับหึ่งเฉียนจัน

โกรง กร่างเจ้าเรือนต้นพดด้วง โจรไม่โร่นอนฉัน

ลงจากเคหาวิ่งไป"⁴

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 82.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 83.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 101.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 107.

"โกร่งกร่าง" เสียงคังของภาษาณะเมื่อมีสิ่งใดไปชนหรือกระทบ ร้อยกรอง
บทกวีกล่าวนี้ความว่าโจร ขึ้นบ้านไปชนเอาสิ่งของคัง"โกร่งกร่าง" เป็นเหตุให้เจ้าของ
บ้านตื่นขึ้น โจรรู้ตัวจึงเดินหนี

"โจรรายร้องอู้ออ คนเดินไปมา

เขาถามว่าเอ็งเป็นอะไร"¹

"อ่าๆ" เสียงร้องด้วยความเจ็บปวด ทนทุกข์ ในร้อยกรองกวีกล่าวนี้
โจรขโมยของไปทิ้งไว้ใต้ถุนกุฎีทำให้ถูกผีกลายเป็นแพะรับบาปถูกพระราชาสั่งให้เอาตัว
เสียบประจานไว้นอกเมือง นางชรีณีทนต่อพฤติกรรมชั่วร้ายของโจรไม่ไหวเลยบัน-
ดาลให้แผ่นดินแยกออก สุ่มโจรจุ่มลงไป เหลือคอและหัวโผล่อู้ออให้เสียง"อ่าๆ"
ด้วยความตกใจกลัวและเจ็บปวดยิ่ง การใช้คำว่า"อ่าๆ" นอกจากจะทำให้เห็นภาพ
ทุกข์ทรมานแล้วยังเร้าความรู้สึกเวทนาได้ด้วย

"ดางหมูกูมวยปลา

กำหมัดเชิดเปิดเท้าพลอย

ถูกตีนกระจอกน้อย

ลมฝั่งแะแะถึงไ"²

"ฝั่งแะ" เสียงลมลงทั้งขึ้น "แะ" เสียงคังจากที่ลมลงกระทบพื้น เสียง
ฝั่งแะแะ ทำให้มองเห็นภาพคนลมแผลงอย่างสิ้นท่า ในที่นี้เป็นการเล่นคำเพราะการ
ชกมวย เมื่อฝ่ายหนึ่งโดนเตะเข้าที่อวัยวะเพศทำให้ลมลงแผ่หราทันที การใช้คำเสียง
เสียงทำให้ได้เห็นทั้งภาพและได้ยินทั้งเสียงพร้อมกันไป

7. การเล่นคำ (Runs on Word) การใช้คำคำเดียวในที่ต่างๆของ
บทเพื่อให้เกิดความไพเราะและปรากฏภาพ บางครั้งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านด้วย
ตัวอย่างเช่น

"ถทรงเมตตา ให้ทนชีวา งคไปซาพัน

ชาพเจ้าคืนคง หงขิ้นชีวัน ความจริงคงนัน ชอทรงเมตตา"³

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 107.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 193.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 130.

สุทธิกรรมมูลพระเจาพรหมทัตวา ถ้าคืนชีวิตให้คือไม่ประหารชีวิตแล้วหงส์
ของพระเจาพรหมทัตก็จะคืนชีวิตเช่นกัน การคืนของมนุษย์คืนในลักษณะที่ไม่ถูกประหาร
ส่วนหงส์คืนกลับแก่เจาของในสภาพที่มีชีวิตอยู่ คำ"คืน"สร้างความรู้สึกลึกซึ้งคือ

"จันทนาจันทมจันทแดง จันทขาวจันทแปง
จันทเทททวแดงจันทอื่น"¹

คำ"จันท"ในภาษากลางเขียน"จันทน์" หมายถึงไม้เนื้อหอม คำนี้มีในร้อย-
กรองบทข้างบนนี้ทุกวรรค วรรคละ 2-3 คำ เป็นการจำแนกจันทน์ชนิดต่างๆ การเดิน
คำลักษณะนี้ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีพันธุ์ไม้มากและยังทำให้เกิดเสียงจังหวะ เกิดความ
ไพเราะ และความบันเทิงใจด้วย

8. การเล่นเสียงและจังหวะ การเล่นเสียงและจังหวะ
ทำให้อยากรองเกิดความไพเราะขึ้น ทั้งยังช่วยให้นึกเห็นภาพด้วย ตัวอย่าง เช่น

"บอกเล่าตตามรู้ ถ้าผู้อื่นไม่ยินยัง
ไม่ตอดตเค็มตั้ง ทำเขาไปไม่รู้เห็น"²

วรรคที่ 3 กายขยานิมิตน์เล่นเสียง ต มีคำที่ใช้ ต ตัดต่อกันถึง 4 คำ คือ
ต๋อ ตัด เค็ม และ ตั้ง การใช้เสียง ต ทำให้เกิดเสียงสัมผัสทำให้มีความไพเราะ
และจังหวะ ตอนนี้พรรณนาถึงลักษณะของ"สาวแท้" หญิงที่ควรเลือกเป็นคู่ครองว่า ไม่
เป็นคนที่ถูกมากเกินไป ไม่พูดต่อความให้ยาว หรือพูดเหลือไปจากสิ่งที่รู้มา

"ควยอนงคนางนารณารี รหิงอึงมี
ชมพรรณบุปผามาลา"³

เล่นเสียง น ในวรรคที่ 1 คือ นงค์ นาง นารณ และ นารี การใช้
น สัมผัสตัดต่อกัน 4 คำทำให้อยากรองบทนี้มีความไพเราะและทำให้นึกเห็นภาพของ
หญิงสาววังจำนวนหลายคนและหลายระดับ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 33.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 62.

"ตายไปมาปจะนำ

ชีพญันไปเกิดพน

นรกอันรอนรน

นัยชาติเนื่องนานหนักหนา"¹

วรรคสุดท้ายของกาพย์ยานี 11 บทนี้เล่นเสียง น คือ นัย เนื่อง นาน หนัก และ หนา เป็นตอนที่พรรณนาถึงความทุกข์อย่างสาหัสที่ผู้กระทำความบาปได้รับเมื่อตายไป ตกนรก การไร้ น หลายคำติดต่อกันทำให้เกิดความรู้สึกว่าเวลาที่ทนทุกข์ในนรกนั้น นานจริงๆ

"อสิคินุพญานะ

หวัดคิงสะมารุษา

เลิศสักขฉำโศกา

แพเทียบเทาผู้ทรงธรรม"²

กาพย์ยานี 11 วรรคที่ 3 บทนี้เล่นเสียง ด คือ เลิศ สักข ฉำ และ โศกา การใช้เสียง ด ติดต่อกันสี่คำทำให้เกิดความไพเราะและรู้สึกว่พระโพธิ- สัตว์เป็นมหาบุรุษที่ประเสริฐสุดยากที่จะหาใครเทียบได้

"ให้หายทิวหา เพศฉมาตงูพวา ไปทุกทวาเร"³

กาพย์สุรางคนางค์ 28 ที่ยกมานี้ วรรคแรกเล่นเสียง ท คือ ให้ หาย ทิว และ ทา ตอนที่เป็นการพรรณนาความรู้สึกของสุทธิกรรมซึ่งถูกเพศฉมาตนำตัวเค้น กระเวนเพื่อนำออกไปประหาร การเล่นเสียง ท นอกจากจะให้ความไพเราะแล้ว ยังทำให้นึกเห็นภาพการทิวกระหายของสุทธิกรรมด้วย

"สิ้นแค้นเมืองแล้วแคว่กวาดค เขาไฟพนาวาษ

เคี้ยวโคคเคินโค่นodayัน"⁴

กาพย์ดั่ง 16 วรรคสุดท้ายบทนี้เล่นเสียง ค คือ เคี้ยว โคค เคิน และ โค ตอนที่เป็นการบรรยายการเดินทางของสุทธิกรรมเมื่อออกจากเมืองพาราณสี การเล่นเสียง ค นอกจากจะทำให้ไพเราะแล้วยังทำให้นึกเห็นภาพสุทธิกรรมเดินป่าอยู่ คนเคี้ยวเป็นเวลานานอีกด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 154.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 180.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 138.

⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 174.

"ทำทานอันปรากฏ ก่อน ก่อ การ กอง กุศล"¹

กาพย์ยานี 11 บทนี้ เล่นเสียง ท คือ ทำ ทาน และ ก คือ ก่อ
ก่อ การ กอง และ กุ ทำให้เกิดความใช้เราะและนึกเห็นภาพการทำบุญให้ทาน
อีกด้วย

9. การใช้คำแบบคำถาม (Interrogation) เป็นการใช้คำถามที่
ไม่ต้องการคำตอบ เพราะผู้พูดแล้ววาคำตอบเป็นอย่างไร ก็รู้ใจคนว่าถึงสิ่งที่ใช้
คำถามก็อย่างชัดเจนอยู่แล้ว คำถามลักษณะนี้จึงเป็นการย้าใหญ่จนเกิดความมั่นใจ
และเชื่อมั่นที่กรีกได้ว่าไว้

การใช้คำถามที่ปรากฏในสุตถิกรรมชาดก เช่น
"ว่าสองท่านผู้เจริญ พอนี้ใครจะเกิน
เหมือนควยขายจันตาไชย
หายากใบมีที่ไหนด ได้เหมือนน้ำใจ
เป็นมิตรแล้วไม่หนีหาย"²

ร้อยกรองสองบทนี้กล่าวถึงขายจันตาไชยมิตรแท้ของบิณฑุทธิกรรมว่าก็จะหา
ใคร ก็กล่าวไว้แล้ว คำ"ใคร" เป็นคำที่ใช้เป็นคำถาม คำตอบของคำถามนี้เป็นที่รู้
อยู่แล้วว่าเป็นคนที่มีอยู่ในสังคมของบิณฑุทธิกรรมนั่นเอง ในบทที่ 2 "ที่ไหนด" คำตอบ
คือเพื่อนแท้ที่อยู่ที่ตาไชยอยู่ ส่วนที่อื่นๆหาไม่ได้ การใช้คำว่า"ใคร" และ"ไหน"
ช่วยให้ความหมายของร้อยกรองสองบทนี้หนักแน่น ทำให้ผู้พูดเชื่อมั่นในความเป็นคนดีของ
ขายจันและตาไชย

"จะดูรูปก็ยาก เงินทองทจะดูเอา
ผาผอนจะดูเลือกเอา เห็นเกาชาดประจักษ์ตา"³

บิณฑุทธิกรรมสอนลูกมีให้เอาสาวแสรมาเป็นภรรยา แต่การดูสาวแสรก็
ดูยาก ว่าแสร หรือแท้ ถ้าเป็นแสรเงิน แรทอง หรือก็สามารถดูเลือกได้ ผา
ก็เลือกเอาที่ไม่ขาดใจเพราะเห็นใจอย่างชัดเจน คำ"ท" (หรือ) ในบทนี้คำตอบ

1 เรื่องเดียวกัน. หน้า 195.
2 เรื่องเดียวกัน. หน้า 27.
3 เรื่องเดียวกัน. หน้า 36.

ตามหลังก็จะสับสนเอา การใช้คำนี้ช่วยเน้นให้เห็นถึงความลำบากในการพิจารณาว่า
หญิงใดเป็นสาวสวย หรือ สาวแพ่ กันแน่

"โพธิ์สัตว์เธอคำวิ ท่องตามคำบิดา หญิงหมายมั่นกับรับ ราตรีสองราตรี	ว่าหญิงนี้หมายสามตา <u>หลุม</u> มากกว่า <u>หลุม</u> ไหน อ ย า ร อ น ใจ เป็น กระจ ะ ไร บี <u>ใครจะว่าอะไรใคร</u> " ¹
---	--

"หลุม" (หรือ) ในบทแรกแสดงความสงสัยว่าเป็นหมายสามครั้งหรือมากกว่า
หรืออย่างไร ส่วนบทหลังหญิงหมายบอกสุทธิกรรมว่านอนที่บานสักคืนสองคืนใครจะว่า
อะไร "ใคร" คำหน้าคำตอบคือตัวหญิงหมายเองหรือชาวบ้านแถวนั้น ใคร คำหลัง
คำตอบคือสุทธิกรรม การใช้ "ใคร" ช่วยเร้าความรู้สึกผู้อ่านผู้ฟังได้ดีทีเดียว

"จิตย์เอกไม่เข้าใจ ช่างเอ็งเป็นกระจะไร
กูจะไปไหนมีคี่หรือ"²

เมื่อสุทธิกรรมไม่ถูกประหารจึงกลับไปบ้าน จิตย์เอกและหญิงหมาย
สามตัวกำลังกระหนุงกระหนิงกันอยู่บนบ้าน ครั้นได้ยินเสียงสุทธิกรรมเรียกว่า
ใครก็ตกใจ หญิงหมายถามจิตย์เอกว่าจะคิดประการใด จิตย์เอกก็ตอบว่าตัว
ใครตัวมัน ตนเองหนีพ้นไปได้เป็นคี่แน่ คำว่า"หรือ" คำกล่าวของจิตย์เอกทำ
ให้อ่านนึกเคาในใจว่า หนี หรือ ไม่หนี จะแก้เหตุการณ์เฉพาะหน้าอย่างไรจะ
ใช้การประชันหน้าหรือแอบซ่อนอยู่ คำ"หรือ"จึงเร้าความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านได้
อย่างมาก

10. การเล่าเรื่องสมมุติ (Allegory) เป็นวิธีการชักจูงให้
ถ้อยตามอย่างหนึ่งโดยยกเรื่องขึ้นเล่าเพื่อให้เห็นจริงจังกตามคำพูด ทำนองเดียวกับ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 53.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 171.

กับสาธกโวหาร การเล่าเรื่องย่อประกอบในเรื่องสุทธิกรรมชาดกมีอยู่ในตอนที่พรรณ-
 ชาติจะนำสุทธิกรรมไปประหาร นายประตูเมืองสีหคโมเปิดประตูให้แล้วยกนิทานขึ้นเล่า
 เพื่อสนับสนุนคำพูดที่ว่า "จะคัดสินใจทำอะไรลงไปต้องพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน" เรื่อง
 ที่เล่า ได้แก่

ประตู่ที่ 1 เรื่องชวานากับพังพอน

"ควยไม่ได้วิจิตรชัย ในห้องแท้ใน

โพนานุโพนุญคิด

ทำตามควยอิจฉาจริต โมหะปกมิด

เที่ยงแท้เจ้าเพชรชาติอา

เสมือนสองผิวเมียชวานา ไม่พิจารณา

ภายหลังก็ถูกใจเอง

.....

.....

"ยังมีนิทานนานชู หนึ่งเห็นใจอยู่

ผิวเมียอาศัยริมดาน"

ประตู่ที่ 2 พระธิดา

"นายประตูว่าปางก่อนมี ราชาธิบดี

ชื่อท้าวพรหมทัตเสมือนกัน

กับเจ้านายเราทุกวันนี้ แลเชื่อนั้น

มักมากควยจิตโมหา

สิ่งใดมิได้พิจารณา ถ้าเชอโกรธา

เขียนขามิได้วิจารณ์

ทาวมืธิตายุทธาทาน ไวยวัชนาการ

อายุศัสสิมหกทรง โฉม"²

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 80-81.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 89.

ประตู่ที่ 3 ฤๅกับโจร

"ให้ทั้งคู่อัดนิทาน ฟังทดแทน
 เพลิดเพลินเราจะขอฟัง
 นายประตู่วางปางก่อนยัง คามสหนึ่งตั้ง
 ฤๅจึงกรมภาวนา
 อากัยอยู่โอรเจ้าชญา องค์พระลิตธา
 ฤๅถะถักขานบริบูรณ์"¹

ประตู่ที่ 4 มเสีกับพระสี่เตียงผู้กักดี

"ไคยินเขาเอามานาน ว่าพระภูบาล
 พระยาหนึ่งชื่อสามล
 กรองกรงมัทธาธมพล ช่างมาไพรพล
 มีพร้อมดังพรรณนามา"²

เรื่องที่นายประตู่ยกขึ้นเล่าให้เพลิดเพลินฟังทั้ง 4 เรื่อง ต้องการชี้ให้เห็นว่าการกระทำสิ่งใดโดยไม่วิตติ หรือมคบเสียก่อนจะนำความเสียหายหรือเสียหายมาในภายหลังได้ นอกจากการเล่านิทานทั้งสี่เรื่องนี้แล้วยังมีตอนที่สั่งสอนในบุคคลประพฤติดีโดยยกเรื่องสวรรค์และนรกขึ้นมาแสดงให้เห็น เพื่อจูงใจให้ปฏิบัติตาม

11. การใช้คำกะทัดรัด ความหมายเด่นก่อให้เกิดจินตภาพ กวีเป็นผู้ที่มีความเจนจัดในการใช้คำให้เกิดภาพ ความรู้สึกตามที่ต้องการได้ กวีจึงได้ชื่อว่า "นายของภาษา" เพราะสามารถบังคับคำมาใช้ได้ตามความรู้สึกและเนื้อเรื่องที่ตั้งไว้ได้ ร้อยกรองที่มีลักษณะเช่นนี้ในสหนิพจน์ชาตก เช่น

"หมายจริงแต่ยังกริม หน้าจิมลิ้มเป็นนาลกริ
 ตัวหยาเสียดกรังมี ตกพมหมายแกมเป็นมัน"³

ภาพย้านี้ 11 บทนี้กล่าวถึงหญิงหมายว่า แม้จะเป็นหมายแต่ยังน่ารักน่า

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 100.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 110.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 51.

นำขึ้นนม ผู้แต่งใช้คำว่า "กริม" คือหน้าตาตะมดตะมอย "จิมลิม" คือ เห็นแล้วน่า
รักนถนอม และ "แกม เป็นมัน" คือพวงแกมทั้งสองข้างลั่นขึ้นมันวาว การใช้คำดัง
กล่าวนี้นำให้นึกเห็นภาพหญิงหมายผู้มาชิดมมาอยู่ตรงหน้าผู้อ่านผู้ฟังนั่นเอง

" เป็นเปรตพนวิสัย	ไฟเผาอรอนยิงเสกสา
ยมกบาวเอาตัวมา	ทิ้งองเหนือแผ่นเหล็กแดง
เขาวีถโคคคว่าหงาย	เกด็อกกถึงกายเรงรอนแรง
ทนเจ็บบนเหล็กแดง	นานนับไคตั้งร้อยปี
แล้วทอในซุมถาน	ชื่ออังคาร กุมภี
ไฟกาฬถวมกายี	พลัดออกนอกก็วิ่งไป
สุนัชร่ายสาทม	ปากเป็นกรควิ่งมาไว
ชบักคกนคัมไค	ตกใจลากไสวิ่งหนี" ¹

การใช้คำพรรณนาให้เห็นภาพความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสของผู้ที่ห้ามาย
ในกาพย์ยานี 4 บท ที่ยกมาพิจารณาทำให้เกิดความรู้สึกหวาดกลัว ใจที่สั่นไหว ความมืด
ราบมืดถูกเมี่ยมผู้ลึกลับในวรรณกรรมเรื่องนี้ถูกลงโทษหนักมาก นอกจากจมลงในกองคู
แล้วยังต้องเป็นเปรตที่ต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสถูกโยนลงบนแผ่นเหล็กแดงที่
ไฟกำลังลุกโธคขวางเป็นเวลา 100 ปี แล้วถูกจับลงในหม้อถานที่ไฟกำลังลุกแดงไหม้
ท่วมตัว พอหนีจากนรกซุมถานไควิ่งไปพบกับสุนัชรก เขี้ยวคมขาววาว ด้วยความตก
ใจกลัวจึงวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต สุนัชรกไล่พันก็พัดกักกนคัมไค ฝ่ายผู้ตกนรกยัง
คงตกใจมากลากไสตัวเองวิ่งหนีอย่างน่าเวทนา ภาพสยดสยองเหล่านี้เกิดขึ้นมาใน
ความรู้สึกนึกเห็นได้ชัดเจน เพราะผู้อ่านผู้ฟังที่นับถือพระพุทธศาสนาไคย็นไคฟังเรื่องนรก
ลุมเป็นประจำ ไคยเฒ่าอย่างยั้งวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยฉบับภาคไค้ กล่าวถึง
นรกต่างๆและมีภาพวาดประกอบด้วย วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย
แม้นที่ไมรู้หนังสือ

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงโทษผู้ที่ประพฤตผิดคือข้อ 3

"โทษทุจริตมิจณาจาร พระวรรณสาแแดงว่า

¹ สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแแดง จาวีสูตร. หน้า 158.

ขึ้นจิวหัวเห็ดดอกตา	พลิกไพลชาหมาย้อชัก
ยมบาลครานควยหอก	โกรธว่าหลอกปลอกปลิ้นนัก
อายเปรตเศษสุนัข	ชักหอกกระทุ้งฟุ้งควยแรง
พลัดตกลงเบื่องคำ	สุนัขขบเขาย้อแยง
เข้าพิศប់คแกว่ง	แยงไสฟุ้งยุงทั่วกาย
ตายแล้วบังเกิดใหม่	ขึ้นจิวโหลเห็ดดอกไหลพราย
แหงหัววระกาย	เพราะหนามจิวคมยิ่งกรัด
ยมบาลเข้าหิมแหง	หมาตบแยงแสนสาหัส
เกิดตายไม่รู้หมด	ตามกำหนดแตกอนกาล" ¹

ภาพนรกที่ปรากฏให้เห็นในร้อยกรองนี้คล้ายกับครั้งก่อน ต่างกันตรงที่ตอนนี้ เน้นสิมพลีรกรอย่างเดี่ยว ผู้ประพดติพิคคือขอ 3 จะต้องขึ้นตนจิวตาเห็ดดอกไปเห็ดดอก มาควยความกลัวอย่างยิ่ง ชาสองข้างพลิกไพลไปมาเพื่อให้เห็นเขี้ยวที่คมของสุนัขนรก เบื่องกลางตนจิวมียมบาลถือหอกเตรียมพร้อมที่จะแทงสวนขึ้นข้างบน ปากยมบาลก็พลาม แสงคำว่า"คนเปรต" แล้วฟุ้งหอกไปยังเปรตนรกบนตนจิว เปรตบางตนตกลงสู่พื้น สุนัขนรกซึ่งคอยที่อยู่แล้ว ก็กระโจนเข้ากัดลากเอาตัวไตไสฟุ้งออกมาจนเปรตตาย อีก ไม่นานเปรตก็คืนชีวิตขึ้นมาอีกปีนตนจิวตอลูกหนามจิวที่คมวามขาดเลือดไหลหลามทั่วตัว ยมบาลก็คอยเอาหอกหิมแหงอีกอย่างที่ย่านมา สุนัขนรกก็ทำหน้าที่พิศดักกินตัวไตอีกเปรต จะต้องเวียนว้ายตายเกิดอยู่อย่างนี้จนกว่าจะครบกำหนด ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้ คำพรรณนาสิมพลีรกรผู้แต่งสามารถวาดภาพด้วยตัวอักษรได้อย่างน่ากลัวชวนสยดสยอง ผู้อ่านผู้ฟังสามารถนึกเห็นภาพสัควนรกขุมนี้ว่าต้องทนทุกข์ทรมานแสนทรมานอย่างไรก็เห็น ทาทางที่เหยียบเกรี้ยวเกรี้ยวกราดของยมบาล และเห็นภาพสุนัขกระโจนเข้าขบกัดกินตัว ไตไสฟุ้งเมื่อคนนรกตกจากตนจิว ความชัดเจนในการใช้คำนับว่าดีมา

ภาพพจน์เกิดขึ้นได้หลายวิธีการดังกล่าวนั้น สิ่งนี้จะมีมากหรือน้อยในวรรณกรรมหรือวรรณคดีเรื่องใดนั้นขึ้นอยู่กับความชัดเจนของผู้แต่ง วรรณกรรมหรือวรรณคดี

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 200.

เรื่องใจอ่านหรือฟังแล้วเกิดภาพพจน์ได้มาก ย่อมเป็นที่นิยมของผู้อ่านผู้ฟังและยังชี้ให้เห็นถึงฝีมือ ความรู้ ความสามารถในการสร้างสรรค์วรรณกรรมของผู้แต่งด้วย สุทธิกรรมชาดกมีวิธีการสร้างภาพพจน์หลายวิธีนับตั้งแต่แบบการใช้คำพรรณนา จนกระทั่งถึงชั้น อุปมา การซ้ำคำ และการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เป็นต้น ภาพพจน์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างคุณค่าให้แก่วรรณกรรมพุทธศาสนาถิ่นใต้เรื่องนี้

รสวรรณคดี

รสของวรรณคดีพอจะเทียบได้กับรสอาหาร บางอย่างอร่อยเป็นที่ชื่นชอบใจ แต่บางชนิดก็ไม่อร่อยจึงรับประทานได้น้อย การที่ผู้รับประทานอาหารชื่นชอบในอาหารชนิดหนึ่งชนิดใดคนนั้นเป็นเพราะฝีมือการปรุงที่ประกอบไปด้วยรส เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม พอเหมาะพอควร วรรณกรรมก็เช่นกันย่อมมีรสต่างๆรวมกันอยู่เช่นเดียวกันกับรสอาหาร หากผู้ปรุงหรือผู้แต่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ความเข้าใจชีวิตอย่างดีแล้วย่อมใช้เครื่องปรุงคือภาษาปรุงให้วรรณกรรมมีรสพอเหมาะพอดีได้ หากทำได้เช่นนี้วรรณกรรมเรื่องนั้นๆก็จะมีคุณค่าเป็นที่ชื่นชอบของผู้อ่านผู้ฟังตลอดไป ในชีวิตมนุษย์มีอารมณ์หรือรสนชาติต่างๆ ใจแก่ รัก ชอบ อิจฉา ริษยา หึง กลัว โกรธ และ แค้น ฯ อารมณ์เหล่านี้มีคละเคล้ากันในชีวิตประจำวันของมนุษย์ วรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่กอารมณ์มนุษย์ ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า "นอกจากวรรณคดีจะบันทึกอารมณ์มนุษย์แล้วยังสามารถบันทึกภาษาที่ใช้เกี่ยวเนื่องกับอารมณ์ได้ด้วย"¹ นักวรรณคดีเรียกอารมณ์หรือรสนชาตินี้ว่า "รสวรรณคดี"

คัมภีร์สุโขธาตั้งการและอสังการศาสตร์แบ่งรสวรรณคดีออกเป็น 9 รส คือ

1. สดงการรส คือ รสรัก ใจแก่ความรักของหนุ่มสาว หรือ สิ่งบันเทิงต่างๆที่บันดาลให้หนุ่มสาวรักใคร่กัน เป็นต้นว่า การพอร่า ชับร้อง หรือ เวลดา

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. วิเคราะห์รสวรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทวีดิทัศน์พานิช, 2522), หน้า 205.

สถานทีนารัณรมย์ ตลอดจนการไหลย้อยคำอ่อนหวานชวนชื่นใจ เช่น การเอียงอาย ออกอ้อน และ หยอกเหย้า เป็นต้น นอกจากความรักของหนุ่มสาวแล้วความรักประเภทอื่นๆก็จัดเข้ารสนี้ด้วย

2. หาสยรสหรือหัสสรส คือ รสขบขัน อาจเกิดจากกิริยาท่าทางร่างกาย และการแต่งกาย หรือตลกในเชิงกลอนชวนให้หัวเราะก็ได้

3. กรุณารส คือรสที่แผ่ล่งออกถึงความเมตตาเอ็นดู หรืออาการโศกเศร้า ไตแก่ ร้องไห้ หน้าซีดสลด สลบ การรำพึงรำพัน เป็นต้น

4. รุทธรส คือรสโกรธ เกิดจากภาวะต่างๆกัน เช่น ความหวงแหน ความแค้น ความผยอง และความไม่สบอารมณ์

5. วีรรส คือรสกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวศัตรู ไม่ครั่นคร้ามในการกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีความเข้มแข็งองอาจ วีรรสแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

5.1. รมวีระ คือความกล้าในการรบ

5.2. ทานวีระ คือความกล้าในการให้

5.3. ทยาวีระ คือความกล้าในการช่วยเหลือ

6. ภยานกรส คือ รสแห่งความกลัว ซึ่งอาจเกิดกับบุคคลทุกเพศทุกวัย ไม่เฉพาะเด็กและผู้หญิงเท่านั้น อาการของความกลัว เช่น ตัวสั่น ปากแห้ง พุค ออมแอม หน้าซีด ท่าทางหวาดหวั่น และเหงื่อแตก เป็นต้น

7. พีภัสสรส คือรสแห่งความเกลียดชังและความรังเกียจ เป็นความเกลียดที่ขยะแขยง

8. อัปภูตรส คือรสพิศวงประหลาดใจ อาการแสดงออกเมื่อเห็นสิ่งที่แปลกประหลาด เช่น ตาเหลือก เหงื่อไหล ตาไมกะทริบ เสียงสั่น อุทานออกมา เป็นต้น

9. ศานติรส หรือ สันตรส คือรสสงบ เป็นรสที่บริสุทธิ์ ทำให้เกิดความชุ่มเย็น สงบชุ่มชื่น นับเป็นรสที่สำคัญและเป็นที่สุดในบรรดารสทั้ง 9 รสนี้มีคุณสมบัติ 3 อย่างคือ

9.1. รสคงตัว จะทำให้จิตใจสงบหรือเข้มข้นไม่ไค่แล้ว

9.2. ไม่ให้โทษ เพราะความผิดไม่มีโทษ

9.3. ช่วยคลายรสน้ำที่จืดไป ทำให้รสอื่นกลมกล่อมพอเหมาะพอดี
รสวรรณคดีทั้ง 9 ที่กล่าวมานี้ วาถกฏ¹ และ เปลื้อง ณ นคร² ได้
ศึกษาและรวบรวมไว้ ในการพิจารณาศึกษาารสวรรณคดีในสุทธิกรรมชาดก ผู้วิจัย
จะยึดแบบดังกล่าวเป็นหลักโดยแยกพิจารณาทั้ง 9 รสได้ดังนี้

1. ศลงการรส มีไม่มากนักเนื่องจากเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มุ่งให้
ผู้ฟังผู้อ่านรับเอาคติธรรมต่างๆ เป็นสำคัญ ที่มีปรากฏอยู่บ้าง เช่น

1.1. ความรักระหว่างเพื่อน

"ตริว่าจะกลับไปไหน เพื่อนรักยังมีดี
ตัวข้าไปตายตามกัน
กูจะตามไปงูให้ทัน ถ้าเขาฆ่าฟัน
จะขอแตรวงซากผี"³

ปิตาสุทธิกรรมทดลองความรัก ความซื่อสัตย์ของมิตรที่มีต่อตน โดยให้
ทหารเอาโซ่ตรวนจองจำตนแล้วนำไปบ้านตาไชยทั้งให้ทหารบอกว่าจะนำไปประหาร
ชีวิต ตาไชยและยายจันภรรยาด้วยความรักใคร่ปรองดองพร้อมทรัพย์สมบัติ แถ้วแหวนเงิน
ทองของมีค่าทั้งหมดเพื่อไถ่ชีวิตปิตาสุทธิกรรม ทหารทำที่เป็นไม้ยอม ตาไชยจึง
วิ่งตามไปให้ประหารชีวิตตนเสียด้วย ยายจันรักเพื่อนและรักห่วงสามีมากจึงเดินตาม
ไปติดๆ ถ้าทั้งสองถูกประหารก็จะขอซากศพกลับไป ความรักระหว่างเพื่อนและ
ระหว่างสามีภรรยาเป็นความรักที่มีความผูกพันยิ่งกว่าความรักของหนุ่มสาว เพราะ
ความเป็นเพื่อนแท้และเป็นสามีภรณานั้นกว่าจะเกิดขึ้นได้ต้องคบค้าสมาคมจนเข้าใจกัน

¹วาถกฏ. อสังการศาสตร์ ป.ส. ศาสตร์ แปล (พระนคร: โรงพิมพ์พระ-
จันทร์, 2504) หน้า 37.

²เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 22.

³สุทธิกรรมชาดก ฉบับนางแดง วาวิสูตร. หน้า 28

รูซึ่งถึงต้นลึกหนาบางของแต่ละฝ่าย ส่วนรักของหนุ่มสาวเป็นรักที่สืบเนื่องจากอารมณ์ใครเป็นสำคัญ

1.2. ความรักระหว่างชายหญิง

"โพิธัสคิดว่าจริงแล	ราคาแพศยาเพียงนั้น
ครั้นไม่ว่าอะไรกัน	นอนคืนหนึ่งหนาวเปล่าๆ
หญิงหมายว่าไฟฝัน	มีมากจริงทานดึงเอา
ตอบว่าใครเนา	ข้าวเผือกมันน้อยหรือควร" ¹

สุทธิกรพบหญิงหมายสามตัวหยา เมื่อสนิทกันสุทธิกรก็ให้ทองแปดคำสิ่งหญิงหมายพึงใจในหนุ่มสุทธิกรตั้งแต่แรกเห็นแล้ว แม้สุทธิกรตั้งใจจะทดลองแต่การแสดงออกก็เป็นไปในทำนองชายรักหญิงจึงพูดจาทะโลมเพื่อจะได้แสดงความรักกับหญิงหมาย ฝ่ายหญิงหมายก็ตอบแบบหญิงที่มีมารยาททั้งหลายว่า ถ่านอนหนาวก็ก่อไฟดึงเอา ถ้าวิวเผือกมันก็มีอยู่มากพอจะแก้อหิวได้ หญิงหมายใช้มารยาทระยะหนึ่ง ในที่สุดการแสดงความรักระหว่างชายหญิงก็เกิดขึ้น

"คิดแล้วยกโภชนา	ให้พัรรคากินตามมี
เอมโอชจำเรี่ยศรี	เจิญภูมีเข้าไสยา
ชายนันสมสนิท	ควยหญิงหมายสามตัวหยา
เปรียบดั่งกุมรา	เอาทาบบัวเบิกบานใจ" ²

พัรรคา คือ ภัสตรา หมายถึงสามี ขั้นตอนของความรักเริ่มจากการพบกันเห็นกัน เมื่อเป็นที่พึงพอใจซึ่งกันและกันแล้วก็หาวิธีที่จะใกล้ชิดสนิทสนมกันให้ได้ ในที่สุดก็สมความปรารถนาได้แสดงความรักใคร่ต่อกัน ความรักประเภทนี้มีความเร่าร้อนรุนแรงและเบิกบานใจอย่างยิ่ง ในที่นี้เปรียบเหมือนกับแมลงตูกัดมดกินน้ำหวานจากเกสรดอกบัว ขั้นตอนของความรักแบ่งได้เป็น 4 ประการ คือ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 54.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 54.

ก. โยคะ คือชายหญิงที่ใจกันปรารถนาจะติดต่อกันเพื่อให้ได้
ตามที่ปรารถนา

ข. วิโยคะ คือชายหญิงที่รักใคร่กันเป็นอย่างยิ่ง ติดต่อกันสนิทสนม
กันแล้วต้องพรากจากกัน

ค. สัมโยคะ คือ ความชื่นอกชื่นใจเมื่อชายหญิงพบกันและได้แสดง
ความรักใคร่ต่อกันตามที่ปรารถนา

2. หยาสรส หรือ หัสสรส รสขบขันมีอยู่มากพอสมควร เช่น ตอนที่สุทธิ-
กรรมพนัโทยะประหารกสัถย์ถึงบ้านเรียกหาคนใช้ ชิตย์เอกชายสามโบสถ์กำลังแสดง
ความรักอยู่กับหญิงหม้ายสามตัวในห้องนอน พอได้ยินเสียงเรียกก็จำได้ว่า เป็นใคร
ทั้งสองตกใจคิดหาทางหนี ผู้แต่งบรรยายว่า

"ชิตย์เอกว่าไม่เข้าใจ ชางเอ็งเป็นกระไร

กูจะไปไหนมีดีหรือ

ว่ากลางแยกฟากปอดมือ หญิงทู่ขี้ค้อย

เอาชายฉาวไว้มีหวังไป

โครมเครงโพธิสัตว์ถามไฉน ใครเหว่ยอยู่ใน

ตกใจมันแตกกันลง

ชิตย์เอกขาชั้ดก้างตง ห้อยหัวด้านลง

หญิงทู่หันชูตีนไว้

หัวลอคกลงไปภายใต้ต ขาพลิกขาไต่

ตงหักหัวด้านมักคิน

ฉานุ่งหลุกหลุยไปสิ้น หัวชิตย์จมคิน

อี่หญิงวิ่งฆ่าลงทับ

ชิตย์เอกร้องโอบอี่ขยับ กูดงอัสับ

กรานคินถอคดานลูกคน

ลากฉาววิ่งไปสองคน มีใจรูท่น

ความกสัถย์พิศตกใจ"¹

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 172.

สิ่งที่ผู้แต่งทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันคือลักษณะลูกสี่ลูกกลมในการหนีของ
 บุคคลทั้งสองผู้แต่งสร้างภาพโคซัคเจน ซิตยเอกพยายามหนีเอาตัวรอดคนเดียวทุกอย่าง
 ที่ก่อนหน้านี้หญิงหม้ายสามตัวหยา เป็นหญิงที่ตนได้แสดงความรักอย่างดุคคีม วิธีหนีคือใช้
 มือแยกปาก(ไม่ใช่ดีเป็นพื้นต่างๆ)ออกให้ห่างเพื่อจะได้ลอดหนีลงไปตุ๋นบ้านโค
 ด้ยหญิงหม้ายสามตัวก็บีคด้ยนำงของซิตยเอกไว้เพื่อจะได้หนีไปพร้อมๆกันแต่ซิตยเอก
 ไม่ยอมพยายามปลดมือหญิงสามตัวออก ฟากรับน้ำหนักคนทั้งสองไว้ไม่ได้หักลง
 เสียงก้งโครมสุพิกกรรมไคย็นกร้องถามว่าใครทำอะไร ทั้งสองคนไคย็นค้งนั้กัถก
 ใจยิ่งขึ้นไปอีกจึงแยงกันกระโจนหนีทางของ ปรากฏว่าซิตยเอกขาซัดติดคงอยู่หัวห้อย
 ลงดิน ส่วนหญิงหม้ายจับขาอีกข้างหนึ่งของซิตยเอกไว้ ซาซิตยเอกพลิกไปโผล่มา
 ไม่รูจะทำอย่างไรก็ ดันจนตงหักหัวล้านค้งดงปักกินโคลนในตุ๋นบ้าน(คงเป็นไค
 ด้ยคร้วสมัยก่อนซึ่งนิยมปลูกรวัวควยไม้ปาก)ด้ยนำงก็หลุดลุดหมด หญิงหม้ายกระโดด
 ตามลงมาทับร่างซิตยเอกเข้าพอดี ทำให้ซิตยเอกร้องโอยควยความเจ็บปวดและ
 พูควาตนตายแน่พรอมกับดอกหัวล้านที่ปักโคลนออกลุกขึ้นไคควาด้ยว้างทั้งสองคน ความ
 ลูกสี่ลูกกลมของคนทั้งสองผู้แต่งแสดงออกควยถอยคำธรรมดาแต่ด้ยไคควยความตลก
 ขบขัน สิ่งที่ประกอบกันเข้าอีกประการหนึ่งที่ทำให้รู้สึกขบขันคือหัวล้าน ปมคอยของ
 ซิตยเอกและลักษณะการหนีของซิตยเอกกับหญิงหม้าย เช่น แยกปากจนหัก ขาซัด
 ค้งตง หัวที่มลงดิน ด้ยนำงหลุดลุด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นไปได้ในสีวิต
 จริงเพราะชาวไคสร้างคร้วมีลักษณะก้งกาวนี้

เมื่อซิตยเอกกับหญิงหม้ายหนีไปได้ ภายหลังไม่มีเงินใช้จ่ายจึงออกเร่ขอ
 ทานจนถึงเมืองตักศิลาที่สุพิกกรรมเป็นเจ้าของอยู่ ตัวเมียทั้งสองเมื่อเห็นหน้าผู้ที่
 จะให้ทานก็ตกใจชวนกันวิ่งหนีคอ ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า

“องค์การคร้วสแกเสนา หัวล้านหลอกตา

ตัวเมียนั้นวิ่งไปไค

สุเรงเอามาไค

อำมาตย์วิ่งไป

เอาฉาผูกคอคครามา

ครันถึงโพธิสัตว์ถามว่า

อายอ่านนทว่า

เองทพาเมียเราหนี

หญิงร้ายร้ายหลายที เมื่อพากันหนี
 ไปแล้วมาหาเราไย
 ติดย์เอกฉวีเมียมกสิภย์ หืดหอบหายใจ
 เหงื่อไหลโสมตามอาบกาย
 ชบหน้าลงทับกับทราย ถิ่นมือกายหลาย¹
 ร้องขอพระทานชีวิต²

ผู้อ่านผู้ฟังจะรู้สึกหน้าใจที่ติดย์เอกและหญิงหมายไ้ได้รับผลกรรมที่กระทำไว้ แทนที่จะรู้สึกสงสารอยากช่วยเหลือหรือภาวนาให้พ้นทุกข์ภัยก็ด้อยอยากให้รับทุกข์ทรมานมากขึ้นไปอีก ในความหน้าใจนี้เองความตกลงขบขันก็มีพร้อมไปด้วย ความตกลงตอนนี้เกิดขึ้นจากกิริยาอาการตกใจของสองสามีภรรยา คือทันทีที่รู้ว่าผู้ให้ทานเป็นสุทธิกรรมก็วิ่งหนีโดยฉับพลัน อำมาตย์ไล่จับเอาเข้าคุกคอกมาลากเข้าเผ่า สุทธิกรรมถามว่ามาหาทำไม ทั้งสองคนตอบไม่ถูกหืดหอบหายใจแทบไม่ทัน เหงื่อก็ไหลออกทุกซอกทุกมุมของร่างกายพร้อมกับชบหน้าลงทับกับพื้นทราย มือตีนยุ่งไปหมดและร้องขอชีวิต ปมค้อยของติดย์เอกคือหัวล้านเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างอารมณ์ขันให้กับผู้อ่านผู้ฟัง ปกติเมื่อได้ยินใครพูดถึงคนหัวล้าน รอยยิ้มและเสียงหัวเราะจะติดตามมาทุกครั้งไป

3. กรรณารส รสแสดงความเอ็นดูสงสารและอาการโศกเศร้า เสียใจ ปรากฏอยู่บ้างในวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น ตอนนิทานแทรกเรื่องชวานากับพังพอน เมื่อพังพอนก็ดูเห่าที่กัดบุตรชายชวานาตายแล้วก็วิ่งไปที่ศพลูกชวานาและแสดงความเศร้าโศก ผู้แต่งพรรณนาไว้ว่า

"พังพอนนั่งแอบฝืนอง ดูคนนี่นั่งร้อง
 พลังคอยปิตามารดา
 ภายคำสองฉวีเมียมมา พังพอนวิ่งหา
 ทำที่คังจะบอกความ
 ทำเสียงผู้คี่คังตาม ฉวีเมียมจึงถาม
 วานองเจ้าไปอยู่ไหน

¹ กายหลาย ภาษาถิ่นใต้ หมายถึงทั้งมือและเท้าไขว่คว้ายู่งไปหมด

² สุทธิกรรมชาดกฉบับนางแดง จาวิสุตร. หน้า 186-187.

ฟังพอนฟังอัญชัใจ บอกให้ไปได้
 ร้องให้ตามชาติฟังพอน"¹

ฟังพอนเสียใจมากที่ไม่สามารถช่วยน้องไค้หัน และโศกเศร้ายิ่งเมื่อน้อง
 ตายไป จึงร้องให้ตามประสาฟังพอน เมื่อสองผู้เมียชวานากลับถึงบ้านก็พยายาม
 แสดงอาการบอกให้ ชวานาไม่เข้าใจกิริยาอาการของฟังพอน ฟังพอนชัใจ
 มากจึงเอาแตรองให้ แม่จะเป็นการแสดงความเศร้าโศกของสัตว์ก็เป็นความโศก
 เศร้าที่ทำให้จิตใจผู้อ่านผู้ฟังหดหูไค้เช่นกัน โดยเฉพาะกิริยาที่จะบอกให้และเสียง
 ร้อง"ดูคนีค" "ดูคนีค" ควบความนอยใจ

ชวานาที่ฟังพอนนี้ถึงตายด้วยความเข้าใจผิดว่าเป็นตัวการกัคลูกให้ตาย ภาย
 หลังยกศพลูกขึ้นจึงไค้รู้ว่าลูกตายเพราะงูกัด ผู้เมียทั้งสองเสียใจมากผู้แต่งพรรณนา
 ไวว่า

"ควยสองตายายเมียผู้ โมโหมีคมี

จึงซำเสียรักสองธา

ยกรากผีลูกออกมา เห็นซากสปีปา

ซากเป็นมันเป็นทอนนอนตาย

ผู้เมียรู้ว่าลูกชาย งูเห่าขบตาย

ฟังพอนจึงกัคงูเห่า

เราที่ฟังพอนตายเปล่า ความชั่วแห่งเรา

เบาจิตร เพราะไม่พิจารณา

ผู้เมียเศร้าสร้อยโศกา ถึงลูกสองธา

เพียงว่าชีวิตคักษัย

เพราะควยตัวชั่วนุกใจ ถึงจะตายตามไป

ที่ไหนลูกจะเป็นมา"²

¹สุทธิกรมชากค ฉบับนางแดง จาวีสูทร. หน้า 84.

²เรื่องเดียวกัน. หน้า 85.

ภาพยนตร์ 16 ตอนนี้แสดงถึงความโศกเศร้าของสามีภรรยาชาวนาทั้ง สองที่ต้องเสียลูกรักและฟังพอนส์ควี่ที่แสนดีไป ภายหลังจากสองปลงศพแล้วถึงจะร้อง ให้อย่างไรหรือจะฆ่าตนตายตามก็ไม่ทำให้ลูกชายและฟังพอนส์ซึ่งรักเสมือนลูกพี่พี่ขึ้นมา ได้ การปลงศพของชาวนาเป็นคตินิยมที่ให้แก่ญาติว่า ความตายเป็นสิ่งที่ต้อง เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตอย่าได้เศร้าโศกเกินไปเมื่อประสบกับสิ่งนี้

อีกตอนหนึ่งเมื่อเพชรฆาตนำสู่พิธีกรรมกลับเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัต เพราะ นายประทุซึ่งดีดีไม่ยอมเปิดประตูให้สู่พิธีกรรมออกไปประหาร พระเจ้าพรหมทัต ตรัสถามว่าเรื่องเป็นอย่างไรทำไมทำเช่นนั้น สู่พิธีกรรมกราบทูลตามความเป็นจริง ว่าทำไปเพื่อทดลองคำสั่งสอนของบิดา ครั้นสำนักพระองค์คิดว่าผิดพลาดไปไม่ได้ คิดให้รอบคอบเสียก่อน ผู้แต่งกล่าวถึงพระเจ้าอิริยามถว่า

"พระยาพิงถอย คำเลาเสราสรอย พระทัยภูมิ
ควยตัวละเมิด เกิดความอปริย ราหิงถวนดี นิงนักวิจารณ์
ว่าเจาผู้นี้ หนอเนื้อชาตรี สดสีสะคราน
ผู้ใดจะยิง หายากเปรี๊ยะปาน ควรกูลอนลาน ใหลหายคนเคื่อง¹

พระเจ้าพรหมทัตเสียพระทัยที่พระองค์ไม่มีความรอบคอบพอและใช้อารมณ์ เป็นใหญ่ พระองค์เกิดความรู้สึกเมตตารักใคร่สู่พิธีกรรมขึ้นมาอย่างจับใจ จึงคิดจะ ทอแทนคุณความดีและความเฉลียวฉลาดของบุคคลผู้นี้ อารมณ์สองอย่างที่ยังเกิดขึ้น ในคนๆเดียวกันจากความโกรธเปลี่ยนแปลงเป็นความเสียใจและเมตตาสงสารนั้นย่อม เกิดขึ้นได้ตามสถานการณ์และการรับรู้

4. รุทรส เป็นรศความโกรธเคือง เคียดแค้น มีปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น

"ฝ่ายท้าวการศึกษา พังเขาทูลว่า
ตามโจร เขากฎิคาบส
มิได้พิจารณาปรากฏ ทริว่าทรงพรต
นั้นเป็นโจรลักของเขา

¹ สู่พิธีกรรมชาดก ฉบับนางแดง จาวีสูตร. หน้า 137.

ไว้ยเลาเรา เร่งไปจับเอา
 คาบสมาซาให้ตาย
 เทียงแทเชอเป็นูราย จับผลาญชีพวาย
 เสียมกายไว้หน้าประตู"¹

ภาพยนต์บั้ง 16 ตอนนี้เป็นนิทานย่อยซึ่งนายประตุมืองพาราณสียกขึ้นเล่าให้เพศฆาตฟังแสดงถึงความไม่มีวิจารณ์ญาณของภคินีภคินิกรากษัตริย์กาฬราชว่า เมื่อได้รับคำบอกเล่าจากเจ้าของทรัพย์วาททรัพย์ซ่อนไว้ใต้ถุนกุฏิณีและสงสัยว่าฤๅเป็นโจรก็ทรงพิโรธตรัสสั่งให้จับตัวไปเสียบประจานทันที รุทธธรสตอนนี้ผู้แต่งแสดงไว้สั้นๆ แต่ผู้อ่านผู้ฟังรับรู้โดยสามัญสำนึกกว่าเป็นความโกรธที่รุนแรงสั่งเสียบประจานทันทีที่ฟังคำบอกเล่าจบและที่สำคัญที่สุดคือผู้ที่สั่งให้ไปเสียบประจานเป็นนักบวชที่คนโดยทั่วไปนับถือ พระองค์น่าจะไดไตร่ตรองก่อนที่จะบัญชาอะไรลงไป จะเห็นได้ว่าอารมณ์ของท้าวกาฬราชเป็นอารมณ์โกรธที่รุนแรงปะทุขึ้นมาอย่างฉับพลันทันที

อีกตอนหนึ่งเพศฆาตนำสุทธนิกรมกลีบเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตเพราะนายประตุมิยอมเปิดหน้าต่างไปประหาร ครั้นถึงหน้าพระที่นั่งพระเจ้าพรหมทัตตรัสว่า

"ดูรายอายุใจ แข็งแรงโตน ลักหงษ์ฤๅว่า

คิดอ่านควยใคร ที่ไหนบอกมา กูจะผลาญชีวาให้ตายตามหงษ์"²

ความเคียดแค้นของพระเจ้าพรหมทัตเริ่มมีตั้งแต่วามมีผู้บังอาจลักหงษ์ไป ครั้นให้ทหารสืบหาใจ เมื่อจับได้ก็สั่งฆ่าทันที เมื่อการสังฆาไม่สมราชประสงค์ความพิโรธเคียดแค้นก็มีขึ้นเป็นทวีคูณ พอสุทธนิกรมเข้าเฝ้าทูลหาพระพักตร์พระองค์ก็ตรัสควยความพิโรธว่า"อายุใจ" สรรพนามแทนพระองค์ว่า"กู"และตามควยขอความว่าจะฆ่าให้ตายอย่างหงษ์ที่ลักเอาไปฆ่ากิน ความพิโรธของพระเจ้าพรหมทัตรุนแรงมากเพราะสั่งสมไว้เป็นเวลานานตั้งแต่ทรงทราบว่างงสุกขโมย

5. วีรรส รสความกล้าหาญ รสความกล้าหาญในวรรณกรรมเรื่องนี้

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 104.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 130.

เป็นทานวีระ กับ ทยาวีระ ส่วนรณวีระไม่มี เพราะเป็นวรรณกรรมศาสนาไม่ส่งเสริม
 ความกล้าหาญด้วยการใช้กำลังและอาวุธ มีบางตอนที่ เป็นวีระประเดียดทุก
 ความจริงโดยไม่ครั้นราม แม้นผู้ผู้พูดด้วยจะมีศักดิ์ศรีเหนือกว่ามาก วีระสที่มีเช่น
 ตอนที่ทหารไปบ้านสุทธิกรมสืบหาโจรสลักหงส์ หลิ่งหม้ายสามตัวภรรยาของสุทธิ-
 กรมและศิษย์เอกบอกว่าสุทธิกรมเป็นโจรสลักหงส์ ทหารจึงตะโกนให้มอบตัวอย่า
 ไล่ตามซ่อนอยู่ สุทธิกรมแสดงความกล้าโดยไม่ครั้นรามแต่ประการใด

"โพธิสัตว์ไม่มีใจเศร้า กิณของกินข้าว

หมากพลูรำคับสรรพครบ

ลงมาเขาคันทาจบ

วาชาไม่หลบ

ทานนายอย่าใดพึงคิด"¹

แม้จะรู้ว่าอายุมาถึงตัว สุทธิกรมก็มีใจตกอกตกใจแต่อย่างใดเลยคง
 ปฏิบัติกิจของตนอย่างปกติ กินข้าว กินของหวานและหมากพลู เสร็จแล้วลงไปหา
 ทหารทั้งบอกด้วยว่าเรื่องจะหนีนั้นไม่มีแน่นอนอย่าใดกลัว กิริยาอาการที่แสดงออกนี้
 เป็นกิริยากล้าหาญของมหาบุรุษ ถ้าเป็นคนธรรมดาสามัญคงจะไม่มีจิตใจมั่นคงและ
 เยือกเย็นเช่นนี้ อย่างน้อยก็คงจะหลบซ่อนไว้มองคอยสัจชาติญาณการเอาตัวรอด
 ของมนุษย์ ความกล้าเช่นนี้จะจัดเข้าประเภทวีระแต่เป็นรณวีระที่ชาญปัญญา
 เพื่อพิสูจน์ความจริง

เมื่อเพชรฆาตนำสุทธิกรมเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตหลังจากนายประตู
 ทั้งสี่ทิศเฝ้าขอมเปิดประตูให้ สุทธิกรมแสดงความกล้าหาญตอบรับสั่งของพระเจ้า
 พรหมทัตอย่างองอาจว่า

"โพธิสัตว์พลพสน วาความทั้งนั้น แล้วแต่จะทรง

ข้าพเจ้าใจจริง ยูรายลักหงส์ ชีพข้ามวยลง หงษ์ทองตายตาม

ข้ากับหงษ์ทอง ชีวิตเป็นสอง แต่อันเกี่ยวความ

ต่อผู้สันทัต มีศรีแกงาม บำรุงจงตาม จาริตความเมือง

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 73.

จึงจะแจ้งมูลเหตุ พระยศพระเดช ระเบิดือื่อนาม
 ลูกขุนนายความ ทำตามอย่างเยื้อง ไม้ไต่บันเทิง
 ลำเอียงเคียงกัน

ถ้าทรงเมตตา ใ้ทานชีวา งคไปมาพัน

ข้าพเจ้าคินคง หงษ์คินตีวัน ความจริงตั้งนั้น ขอทรงเมตตา"¹

สุทธิกรรมเพ็ดทูลอย่างอาจหาญว่า ถ้าพระเจ้าพรหมตัดสินประหารตน
 หงส์ก็จะตายตามไปควย ควยชีวิตหงส์กับชีวิตตนมีความเกี่ยวข้องกัน หากใหญ่ที่
 เจนจัดทางการสอบสวนสอบสวนตนตามจารีตคนจะกราบทูลความจริงให้ทราบ พร้อม
 กับทูลให้คิดว่า ถ่างคประหารตนหงส์พระเจ้าพรหมตัดก็รอดชีวิตควย ความกล้าให้
 การตามความเป็นจริงต่อหน้าพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดินนับว่าเป็นความกล้าที่นายก
 ยอง ปกติผู้ทำผิดอยู่ต่อหน้าผู้มีอำนาจยอมตกใจกลัวจนพูดอะไรไม่ค่อยถูก ยิ่งมี
 พยานยืนยันอย่างหนักแน่นควยแล้วยอมหมกกำลังใจที่จะกินรในพันผิดใด แต่สุทธิ-
 กรรมกลับใ้การอย่างมั่นใจและหนักแน่นไม่แสดงอาการตกใจกลัวแต่อย่างใดเลย

เมื่อไม่ถูกประหารชีวิตสุทธิกรรมก็เดินทางกลับไปบ้าน จัดการปลดปล่อย
 ข้าทาสทั้งหลายให้เป็นที่ พร้อมกับมอบทรัพย์สินให้ไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพ
 ควย ผู้แต่งพรรณนาไว้ว่า

"เราสละท่านให้เป็นที่ จะอยู่จะไป

อย่าของวาทาสเลขนานา

ตัวเราไม่อยู่จะขอลา

ท่านจากคามา

พรุ่งนี้แลท่านทั้งหลาย

ข้าทาสน้อยใหญ่หญิงชาย

ร้องไห้รักนาย

วาพอจะไปแห่งใด

พาข้าทั้งหลายนี้ไป

เป็นทาสช่วงงใช้

อยู่ไหนจะอยู่รักษา

โพธิสัตว์ว่าขอบใจยา

อยู่เถิดจะขอลา

ทั้งหลายไปโยยากใจ

¹เรื่องเดียวกัน. หน้า 129-130.

หนึ่งเล่าสินทรัพย์มีใน เรือนเรานี้ให้
เป็นของแห่งท่านเถิดหนา"¹

บิดาสุทธิกรรมเป็นผู้มีฐานะดีมีทาสบริวารรับใช้ประจำบ้าน สุทธิกรรม
ต้องการช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้จึงปล่อยให้เป็นที่ทั้งหมด จัดว่าเป็น"ทนายีระ"
พร้อมกันนั้นยังแบ่งทรัพย์สินให้ไปเป็นทุนสร้างตัวด้วยจัดเป็น"ทนายีระ"

เมื่อสุทธิกรรมได้ครองกรุงศกฺกิศาภิปรคิ หนีการบ่าเพิกทานอยู่เป็นประจำ
ไม่เลือกว่าผู้รับทานจะเป็นใคร แม่แต่คนที่เคยล่วงผลาญคนทั้งชีวิตและทรัพย์สินก็ไม่
ดทที่จะบริจาคทาน ดังปรากฏในเรื่องว่า

"ฝ่ายพระบรมบิดิตย	ทรงเมตตาจิต
กรุณาว่ามันตกใจ	
กลัวกูเพียงชีพตักมัย	ตรัสทักเอาใจ
ว่าเจ้าพิศยเอกอชากลัว	
เพราะเอ็งทั้งสองนี้ชั่ว	เมื่อเปรียบด้วยตัว
เอ็งหาคือคูชราดี	

.....

พิศยเอกอชากลัว	ว่าของทั้งหลาย
ยกให้ตามมันปรารถนา	
พิศยเอกรับแล้วออกมา	คือใจคิดว่า
สุนัขรอดจากปากเสือ" ²	

อีกตอนหนึ่งกล่าววว่า

"ท้าวให้ตั้งโรงทาน	จ่ายทุนทรัพย์สรรพสิ่งสรรพ
ผ้าผอนและแพรพัน	เครื่องอุปโภคมีนานา
ให้ทานแก่ยาจก	คนกำพร้าอนาถา
ไม่มีที่พึ่งพา	ชวนกันมารับประทาน

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 173.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 188.

ต่างๆก็ใจ

ร่องสรร เสริญมสมภาร

ขอให้เจ้าจอมอารย

ศรีโสมิญาณีในกาลอนาคต"¹

การให้ทานของสุทธิกรรมเริ่มมีมาตั้งแต่เป็นวัยรุ่น ชอบให้เงินทองและข้าวของแก่เพื่อนๆ ครั้นโตขึ้นก็ยังให้ทานอยู่และมากขึ้นกว่าเดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เป็นนักศรัทธากรองกรุงตักศิลา มีการจัดตั้งโรงทานให้ทานเป็นประจำ วีรรสนี้จัดเป็น "ทานวีระ" เป็นรสที่มีมากที่สุดในวรรณกรรมเรื่องนี้

6. ภยานกร รสความกลัว รุสีกหวาดเสียวและอาการตกใจต่างๆ
ภยานกร สปรากฏอยู่หลายตอน เช่น

"ณศักุษาสรอยโสภา แล้วอรชิตา

ก็โจนลงสระเคยสรง

หลาวแหลมเสียวอกโถมยง เมื่อกระโดดน้ำดัง

องค์พระปิตาแลมา

นางร้องวาทช่วยลูกควยหรา พอเห็นชิตา

ลูกยากี่ชาติใจตาย"²

ตอนนี้เป็นนิทานที่นายประยูรเมืองพาราณสีเล่าให้พรหมชาติฟัง ความหวาดเสียวน่ากลัวอยู่ตรงที่ในสระสรงนั้นมีหลาวแหลมปักอยู่ในน้ำ พอพระชิตาโจนลงสระก็ถูกหลาวเสียวอกคอก่อนสิ้นพระทัย หลาวเป็นอาวุธชนิดหนึ่งที่เสียมปลายแหลมมากใช้สำหรับพุ่งประหารประภักษ์ เมื่อนำอาวุธนี้ไปปักไว้ในสระดังเรื่องก่อนนี้ผู้อ่านผู้ฟังขอมรุสีกหวาดเสียวและรุสีกกลัว อารมณกลัวเกิดขึ้นได้มากเมื่อถึงตอนที่ว่า "ก็โจนลงสระเคยสรง" ช่วงนี้ผู้อ่านผู้ฟังจะเกิดจินตนาการเห็นภาพพระชิตาถูกหลาวเสียวอกอยู่ ความหวาดเสียวและน่ากลัวนี้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังแทบหลับตาเลยทีเดียว โดยเฉพาะการใช้คำว่า "เสียวอก" ให้ความรู้สึกดังกล่าวได้มาก เสียว เป็นคำกริยา หมายถึง ใจของแข็งแทงเข้าไปอย่างซ้าๆในสิ่งที่มีความแข็งน้อยกว่า เช่น เวลาจะยิงปลาชาวชนบทจะใช้ไม้ไผ่ทำให้ เล็กเสียวปลายให้แหลมแล้ว" เสียว" จากปากปลา

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 195.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 96.

ลึกเข้าไปจนสุดทะเลห่างปลาแล้วจึงเอาปั้ง อยู่นานผู้ฟังที่เคยพบเห็นสิ่งดังกล่าวนี้
พอได้อ่านรอยกรองตอนนี้จะเกิดความกลัวและหวาดเสียวอย่างมาก

พิศย์เออกับหญิงหมายสามผู้ขอทานถึงเมืองศกัศิสภาพเห็นผู้ให้ทานเป็น
สุทธิกรรมก็ตกใจกลัววิ่งหนีทันที ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า

"พิศย์เออกหัวล้านเหลืองมา เห็นองค์ราชา

รู้จักว่าเจ้าสุทธิกรรม

ตกใจวามาบฏท่า หนีไม่พ้นกรรม

วันนี้เห็นแท้งกายจริง

ทานเป็นพระยาใหญ่ยิ่ง จะหลักจะวิ่ง

เห็นว่ามีไค้ก็สนใจ

ผิวเมียบดูหน้าตาไขว่ จุดหัวลงไป

กระซิบกันว่าเราควรหนี

ไปเถิดคอยยากก็ตามที่ ทานเห็นบัดนี้

ถึงเคราะห์เราก็คงสิ้นตาย

พิศย์เออกหญิงสี่ผู้หมาย ตัวสิ้นพรันพราย

ควยทำผิดไว้คิดกลัว

ลูกวิ่งทั้งสองเมียบัว โพิสัตัวเห็นตัว

รู้จักว่าพิศย์สามตา"¹

พิศย์เออกและหญิงหมายสามผู้เคยก่อกรรมทำเข็ญไว้กับสุทธิกรรม เมื่อ
เจอสุทธิกรรมก็ตกใจกลัวหาหนทางวิ่งหนีเอาตัวรอด ทั้งสองก้มหน้าปรึกษากัน
ด้วยความกลัวจนตัวสิ้น แล้วตัดสินใจลุกขึ้นวิ่งหนี สุทธิกรรมจำได้จึงให้ทหารไล่จับ
ตอนที่กล่าวถึงลิมพลันรูกผู้แต่งสร้างอารมณ์หวาดกลัวให้กับผู้อ่านผู้ฟังได้มาก
คนที่คิดจะทำผิดคือข้อ 3 ถ้าได้อ่านโทษของผู้ทำผิดว่าต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสน
สาหัสแล้วก็คงเลิกคิดกระทำผิด ผู้แต่งพรรณนาไว้อย่างน่าหวาดกลัวว่า

¹เรื่องเดียวกัน. หน้า 201.

"โทษทุจริตมิจนาคาร	พระวระญาณสำแดงว่า
ขึ้นจิวหลิวเหลืออกตา	พลิกไพลชาหมาย้อชัก
ยมภวาลตรานควัยหอก	โกรธว่าหลอกปลอกปลินัก
อายเปรตเศษสุนัซ	ชักหอกกระทุงฟุงควยแรง
พลัดตกลงเบือ่งตำ	สุนัซชบเขาย้อแยง
เข้าพิศสับัดแกวง	แยงไสฟุงยุงหัวกาย
ตายแล้วบังเกิดใหม่	ขึ้นจิวใหญ่เหลือคไหลพราย
แทงหัววระกาย	เพราะหนามจิวคมยิงกรด" ¹

ตนจิวเป็นไม่นรกที่พุทธศาสนิกชนไคยเบอยๆ เพราะมีกล่าวถึงในวรรณกรรมพุทธศาสนาหลายเรื่องและเล่าสู่กันฟังเรื่อยมาเป็นทีเกรงกลัวโดยทั่วไป ในเรื่องนี้ผู้ตกนรกขุมนี้ต้องรับกรรมอย่างหนัก"ขึ้นจิวหลิวเหลืออกตา" ที่ตาหลิวเหลืออก เพราะความเจ็บปวดซึ่งสุดแสนจะทนทาน นอกจากถูกหนามจิวบาดและตีเมแทงแล้วยังถูกสุนัซนรกคอยชบกัดค้อยู่ที่ตนจิว ยมบาลก็คอยเอาหอกกระทุงแทงขึ้นไปให้ป็นตนจิว พอพลาดตกจากตนจิวก็ถูกสุนัซนรกชบกัดกัดเหวียง ท้องนีกขาดไสทะลักไหลออกมาสุนัซคายเอาไสฟุงลากไปกิน พอตายก็ฟื้นขึ้นอีกป็นตนจิวต่อไป วนเวียนอยู่เช่นนี้จนกว่าจะครบกำหนด บุญสามารถสร้างภาพที่น่ากลัวไว้ประจักษ์แก่ผู้อ่านผู้ฟังไคคี่ คนไทยสมัยก่อนเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ จึงไม่กล้ากระทำความผิดถึงมีก็น้อย เรื่องนรก สวรรค์ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมสังคมให้ได้อยูอย่างสงบสุขไค้ประการหนึ่ง

7. พิศตรส รสเกลียคซึ่งรังเกียจ ชยะแขยง มีปรากฏอยูบาง เช่น ตอนที่เพชรชานำตัวสุทธิกรรมเขาเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตอีกครั้งหนึ่งเพราะนายประตุไม่ยอมเปิดประตูหน้าออกไปประหาร พิตยเอกเข้าใจว่าสุทธิกรรมถูกประหารชีวิตแน่ จึงเดินเข้าไปไกลขอเลื้อมาซุกใหลที่สุทธิกรรมสวมอยู่

"ว่าน้องรักพี่ ทุกขเจ้าครั้งนี้ ถึงที่แล้วนา พิศคควาตายเสียแล้วแคววาร์ ที่เสียคายผา เจานุงยังใหม่"

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 201.

ปลดให้แกเรา เจ้าเอาผ้าเก่า หนุนตายเป็นไร
 โพิศสัตว์ปลดให้ ว่าเอ็งเข็ญใจ เมื่อเราตายไป ใครจักให้ทาน
 เพชฌฆาตจึงว่า ไอ้หัวล้านชาติชา นอกเหมือนหัวชวาน
 เจ้าให้ทานไย มันใส่ตัวมาร คบด้วยหญิงพาด ทำอุบาสก^๑

จิตต์เอก (ชายสามโบสถ์) เป็นคนเห็นแก่ตัวกบฏกับหญิงหม้ายภรรยาของ
 สุกุทธิกรรมในคอนนั้นบอกทหารว่าสุกัทธิกรรมเป็นชายโหมหงส์และทั้งสองคนนี้เป็นชู้กันด้วย
 ครั้นรู้ว่าสุกัทธิกรรมจะถูกฆ่าก็วิ่งตามขอเสื้อผ้าไหมของสุกัทธิกรรม จิตต์เอกเป็นตัวละคร
 ที่ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกถึงก็บังเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มคนแล้ว ครั้นแสดงความเห็นแก่ตัวออกมาเช่นนี้อีก
 ย่อมทำให้ความรู้สึกขยะแฉงและเวทนาที่มีขึ้นมากตามลำดับ ผู้แต่งให้เพชฌฆาตเป็น
 ผู้แสดงความรู้สึกต่อแทนผู้อ่านผู้ฟังว่าไอ้คนหัวล้านตำซาให้ทานมันทำไม มันมิใช่
 หรือที่คบคิดกับหญิงชู้พองสุกัทธิกรรมให้ต้องรับโทษครั้งนี้ การให้เพชฌฆาตแสดงปฏิ-
 กิริยาโต้ตอบแทนนี้ช่วยคลายอารมณ์เครียดของผู้อ่านผู้ฟังลงไยบ้าง

เมื่อจิตต์เอกกับหญิงหม้ายเข้าไปขอทานในเมืองศักดิ์ลาพอเห็นสุกัทธิกรรมก็
 วิ่งหนีแต่ถูกทหารจับได้ สุกัทธิกรรมพูดกับคนทั้งสองว่า

"เพราะเอ็งทั้งสองนี้ชั่ว เมื่อเปรียบด้วยตัว
 เองฤาดีคือคูธราลี
 เราจักเอาไม่หวายตี กองคูธอปรีย์
 จะฉุดพากลิ้นมากไป
 กลืนชั่วเองอยู่ภายใน ปากดีแต่ใจ
 ชั่วนี้ก็ไม่ตรงต่อมิตร"^๒

ชายชู้หญิงทรามสองคนนี้เหมือนกับอูจจาระ ถ้าเอาไม่หวายตีอูจจาระก็
 จะกระเด็นส่งกลืนเหม็นออกไปอีก หมายความว่าหากดงโทษคนชั่วทั้งสองก็ทำให้
 ความไม่ดีของคนทั้งสองมีมากขึ้นไปอีก สุกัทธิกรรมยกคนทั้งสองปากพูดดีแต่ความคิด
 ชั่ว การเปรียบคนทั้งสองเหมือนกองอูจจาระ แสดงว่ามีความรู้สึกถึงถึง

^๑ เรื่องเดียวกัน. หน้า 128.

^๒ เรื่องเดียวกัน. หน้า 188.

ชยะแขงอย่างรุนแรง ผู้แคงสามารถเปรียบคนชั่วไคอย่างสาสมสะใจผู้อานเพราะ
ทำให้รู้สึกชยะแขงตามไปควย

ครันสุดชุกรมไคเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงตักศิลาไคสั่งสอนธรรมะต่างๆ
แก่ประชากรราษฎร มีอยูคคนหนึ่งกล่าวถึงสังขารของมนุษย์ว่า

"อนัคตากรันตายไป	ลมหายใจอันตรธาน
ร่างกระดูกบอเป็นการ	เป็ยเน่าพองหนองเหลวไหล
เป็นเหยื่อแก่แรงกา	สุนัขขาคร่าย้อไป
แม้นมีทรัพย์โกโลย	ครันตัวตายหงายมือเปล่า" ¹

ร่างกายคนเมื่อหมดลมหายใจก็ไร้ความหมาย กระดูกก็ใช้ประโยชน์ไค
เนือหนังอวัยวะต่างๆเข้าเป็ยของอีกมีน้ำหนองไหลออกมา แรงกาและสุนัขมาพบ
ก็ย้อแยงจิกกินเป็นอาหาร ร้อยกรองสองนนี้ให้ความรู้รู้สึกชยะแขงแก่ผู้อานผู้ฟัง
มาก เพียงแต่พูดว่าคนตายคนส่วนมากก็เกิดความรู้สึกกลัวและรังเกียจอยู่แล้ว ครัน
พรรณน่าวาคนตายมีสภาพเป็นอย่างไรยิ่งทำให้เกิดอารมณ์ชวนคลื่นเหียรชยะแขงมาก
ขึ้นไปอีก โดยเฉพาะวรรคที่ว่า"เป็ยเน่าพองหนองเหลวไหล"เป็นสภาพที่ทุกคนไม่
อยากพบเห็น

8. อัญญตรส รสความพิศวง แปกประหลาดใจ ในเรื่องนี เช่น

"นายเพราะดงไปลุดลาน ออกนอกหนาบาน

เห็นสุทธิกำมัจจอง

ปลาดจิตคิคกดาชนพอง คิคนักรีกตรอง

เห็นว่าเหตุการณืพานตัว

ชรอยวาสุทธิกำมัจจัว เขาจับไคตัว

จัจองจุงมาหาฏู "²

นายเพราะเพื่อนกินคนหนึ่งของสุทธิกรัมประหลาดใจที่เห็นสุทธิกรรมภูจอง

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 203.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 14-15.

จำช่วยโชครวนเดินมา เหตุการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่นายพรานก็ไม่ถึงว่าจะเกิดขึ้น เพราะสุทธิกรมเป็นคนถีนั่นเอง เมื่อนายพรานรับรู้ว่าสุทธิกรมต้องโทษเพราะทำผิดก็ไม่ยอมรับว่าตนเป็นเพื่อนด้วยเกรงว่าจะมีความผิดด้วย รสประหลาดใจในสามมทนี้อยู่ที่นายพรานเพื่อนเทียมของสุทธิกรม

บิดาสุทธิกรมทดลองใจมิตรโดยให้ทหารเอาโชครวนจงจำคน แล้วไปหานายนน กับ นางสุค คนทั้งสองตกใจและแปลกใจระคนกัน ดังร้อยกรองว่า

"แลเห็นสหายตกใจ ผู้ทรวนเข้าใส่
 รังรังทั้งสามประการ
 นายนรอนรนำคางู ถามว่าสหายท่าน
 ทำไคมาเป็นคังนี้
 คิดคคตอป่าชูลี้ หฤคยโจรตี
 เอาทรัพย์กลับมาเจ้าของ"¹

นายนนแปลกใจที่เพื่อนรักถูกจงจำสามประการ รีบร้อนร้องถามเพื่อน และสงสัยว่า เพื่อนคงคิดขบถต่อแผ่นดินหรือคบโจรร่วมปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ ความประหลาดใจเกิดจากนี้ไม่ถึงว่าเพื่อนที่แสนดีเป็นคนที่จะถูกลงโทษจงจำดังที่เห็น

9. ศานติรส หรือ สันตรส รสแห่งความสงบ ไม่รวนวาย เช่น

"วันนั้นโพธิสัตว์ โสมนัสยิ่งนักหนา
 เทียวไปพบสระรา สรงน้ำแล้วจึงจรลี
 ขึ้นนั่งยงศาสดา พระพายพัดมารวยรี
 พิจารณาว่าที่นี้ ภัยราศีมิแปรคปน
 ปุณฺดาถเอนกาย สังวทัยายจำเริญผด
 สีมหัลบรระงับคน ลมพัดเชื่อยร่าเพยพาน"²

สุทธิกรมออกจากเมืองพาราณสีโดยไม่โยคีต่อทรัพย์ศฤงคารที่พระเจ้าพรหมทัตพระราชทานให้ ครั้นเดินทางมาพบสระน้ำใสเย็นน้ำก็ลงอาบน้ำทำให้เย็น

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 20.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 179.

กายสบายใจ ขึ้นนั่งบนศาลาลมพัดคองกายทำให้ชื่นใจสุขกายยิ่งนัก ราหิงในใจว่า
 ที่นี้ดีแท้ไม่มีสิ่งวุ่นวายมาเกี่ยวข้อง แล้วผู้เฒ่าลงเอนกายทองม่นคั่นสืมตนหลับไปใน
 ขณะที่ลมพัดเบาๆ รสแห่งความสงบในสามภพนี้ทำให้ผู้เฒ่ารู้สึกสงบได้จริงๆ เพราะ
 กล่าวถึงธรรมชาติซึ่งปรกติเป็นสิ่งที่สงบหากมนุษย์ไม่ไปทำให้วุ่นวาย ความสงบดัง
 กล่าวนี้ เริ่มควยน้ำเย็นในสระที่ใสสะอาด สุทธิกรรมลงอาบทำให้รู้สึกสดชื่นสบาย
 ทั้งกายและใจเป็นความสงบถัดมา ลมพัดคองกายเย็นสบายเป็นความสงบตามมาอีก
 อย่างหนึ่ง ความสงบเหล่านี้รวมกันเข้าทำให้ท่านศิโรตถาจารย์ 11 จำนวนสาม
 ษัตรีให้ความสงบแก่ผู้เฒ่าอย่างแท้จริง ไม่มีความรุ่มร้อน ไม่มีความคึกใจ และไม่มี
 ความเสียใจใดๆทั้งสิ้น

ภายหลังราชรถเกยทำให้สุทธิกรรมได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงทกทก
 พระเจ้าแผ่นดินองค์นี้สรรหาแต่สันติสุขมาให้ทวยราษฎร์ ดังกถาพยานี้ 11 กล่าวว่

"ท้าวทรงทศพิช	เมตตาจิตเมื่อแผ่ผล
สำแดงธรรมทศพล	โปรดสัตว์ชนทั้งสักน่า
วันอัฐรมีปัญจมี	มิไค่ขาดสำแดงธรรม
โปรดสัตว์อุปลัมภ	ตามถ้อยคำพระชินศรี
ฝูงหมู่ประชากร	ในนครสุขสวัสดิ์คือ
จึงถือสัจจะวาที	มิไค่เบียดเบียนกัน" ¹

ความสงบเกิดจากอุปการะประเทศตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม หวังนำเอา
 ธรรมะของพระพุทธองค์มาอบรมสั่งสอนมิไค่ยอมหย่อน ประชาชนจึงอยู่กันด้วยความสงบ
 สุข มีคำพูดที่สัตย์จริงและไม่สร้างความเกือคนใจให้แก่กันและกัน ศานติรสที่
 เกิดขึ้นในตอนนี้เป็นเนื่องมาจากจิตใจของมนุษย์สงบ ความรุ่มร้อน ความเกลียดชังและ
 รากะกิเลสต่างๆจึงไม่มี มีแต่ความสงบนิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงวันอัฐรมี
 ปัญจมีและพระชินศรี ทำให้ผู้เฒ่ารู้สึกสงบนิ่งเป็นนิตย์ เพราะสองสิ่งนี้คือสัญลักษณ์
 ของความสงบหรือศานติรสนั่นเอง

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 195.